

П А Л О М Н И К

ВІРА ВОВК

Авторка послуговується правописом Г.Голоскевича

Усі права застережені

© Віра Вовк

Нам треба читати життя між рядками,
розуміти намічену істину
відгрібати коштовності в попелі.

Ми не покривджені небом,
тільки страшною долею,
тільки гріхами й пороками.

Берім силу із землі на сівбу,
із жовтої глини на глеки,
із дум і баляд і казок.

Віддаймо себе
всім Богородицям року
й розп'яттям на всіх роздоріжжях.

ПАЛОМНИК

Вже загоріли в небі злотожари,
в Дніпрі поглибли темно-сині жмури,
лелицею над бростю левітують
манливі кагачі – міраж, сновиддя,
як це життя, що з жовтоцвіту
стає летючим сім'ям на крилі
гульвіси-вітру.

Давно я не чув цих пахощів... Уже певно порозцвітали яблуні, але в темені я їх не бачу. Броджу по коліна в зарошенім зіллі, і свіжість обіймає моє втомлене тіло. Я весь утонув у зазорену ніч своєї вітчизни. Могутня хвиля щастя підкотилася під серце й заболіла.

Майнули в пам'яті роки мандрівок світами, довгих студій, різновидої праці, дорогих здобутків і пекучих утрат, а з ними досвід і своєрідна життєва мудрість, набуті на довгих кам'янистих походеньках із вибоїнами.

Не можу похвалитися серафимським буттям у цьому заяложеному різними пороками світу, які також часом і мене тягнули за поли, але, певно, чиїсь молитви охоронили мене від загибелі в трясовинні, як багатьох моїх близьких супутників.

Ще замолоду мною заволоділа ідея повноквітної ренесансової людини, щось на взір Лео Баттісти Альберті, з найвищим рівнем у різних галузях науки й мистецтва, а одночасно носія всіх особистих чеснот і фізичних атрибутів. Другим моїм ідолом був Леонардо да Вінчі, з тотожною геніяльністю в різних вимірах, до якого все ж таки маю деякі застереження...

Мені, непомітному студентові історії, емігрантові-безсрібнику, була дана ласка підвестися по професійних щаблях до професури в Болонському, а потім Падуанському університетах. Мене запрошували на курси в інших містах, на симпозіуми й конференції в різних державах, мої книги стали підручниками в багатьох високошкільних установах, що дало мені змогу вигідно влаштуватися в одному зі старих замків Тоскани...

Замок був, управді, напіврозвалений і безмежно занедбаний, але з мене розвинувся непоганий реставратор, що не гидував фізичною працею, так що за декілька місяців, з допомогою двох робітників, удалося привести його до первісного стану.

Відвідувачі моєї садиби вважали мене багатою людиною, і захоплено оглядали мою обстановку й різні подробиці, які красувались на стінах і полицях, не догадуючись, що вони були за дрібняки придбані на мишачому базарі, або на вуличних прилавках.

Я ніколи не мав багато грошей. А щоб гарно влаштуватися, треба мати смак, а не гроші. Перш за все, слід позбутися різного дрантя, що захаращує простір, а потім уміти розмістити речі, скажу так, у прозорий спосіб.

В мене були культурні амбіції. У замку відбувалися концерти моїх друзів, виставки мистецьких картин, а особливо він став приміщенням моєї бібліотеки, що рясніла з роками, і до якої мали доступ мої колеги й студенти. То були роки інтенсивної науково-творчої праці й професійної слави.

Та слава нікому не боліла голкою в оці. В мене ніколи не було ворогів. Щорічно, під Різдво, коли в латинському світі починається Адвент, я запрошував до себе найближчих друзів: мистців, музиків, науковців, та приймав їх бенкетом із наших національних обрядових страв та з дрібними святковими подарунками.

Так роздумуючи, бродячи зарослим садом, я підійшов під вікно якоїсь садиби, що здавалася мені знайомою. Заглянув крізь освітлене вікно до світлиці, але в тій же хвилині на мене накинувся якийсь потужний чоловік.

– Гей, ти, пройдисвіте! Забаглося панського добра, що заглядаєш у чужі вікна?

Він хотів скрутити мої руки, але не сподівався моєї зручності, що відкинула його, немов м'яча.

– Не мусиш мене в'язати. Я сам піду перед тебе до господаря на розмову, – спокійно я мовив, чим заткав йому рот.

Ми пішли доріжкою до вхідних дверей, де вже чекав на нас мій давній друг, товариш зі Львівського Університету, двометровий Володимир Ясінський.

– Привіт Володимиру Великому! – сказав я з поклоном.

Він пильно глянув на мене й сердечно розсміявся.

– Який вітрило придув тебе аж сюди, мій славний побратиме?

Ми кріпко обняли один одного, а слуга віддалився назадгузь, мимривши якесь перепрошення.

Очунявши від несподіванки, Влодко пильніше мені приглянувся, а потім вилилися на мене всі здавна відомі помії:

– Де поділися твоя тоґа й твій золотий ланцюг професора? Як наважувешся являтися тут у благенькій свиті, наче біглець, заволока, варивода, лобур, чи лазарон якийсь, що дощаду циндрить свій час? Отак бімбувати по світу? Чи кожен безженець мусить байдаки бити? Не пускай мені лахмана, бо й так не повірю! Ніяка хитра божба мене не переконає! Чи, може, мордує тебе яка грижа, маркота, докука? Ти ж ніколи не був мацапурою... Без усіх есів-флоресів розкажуй усе за порядком, і тільки ймовірно, якщо мариш заслужити на чарку «столичної».

Ми сіли у вигідні фотелі при каміні, де весело палахкотів яличний вогонь, і мені довелось починати з тих років, коли ми ще втішалися юністю.

– Я вже не професор, мій друже. Я – паломник. Хай це править за вступ до моєї сповіді, – мовив я.

БЕЗІМЕННА ІКОНА

Так благовісно
розсіває пахощі
яблуневий цвіт,
закіль бездумна рука
не зломить гілки.

Вона йшла з базьками в руці, бо якраз була Цвітна Неділя, і в дерев'яній церкві Шеченківського Гаю їх посв'ячено. Другою рукою притримувала при серці малого хлопчика. Коли ми проходили одне напроти одного, дитина сказала:

– Найкращий м'ячик – червоний...

Вона всміхнулася, і весь день зарум'янів від щастя.

О, Господи, що таке – кохання? Один жест, одно слово, один усміх – і ти вже в полоні якоїсь божественної сили, що може перетворитися в страшну, демонічну...

Я розвідав, хто вона й де живе. Довідався, що вона – дружина високого чиновника, але сама – зовсім не з високих галерій. Проста дівчина, мабуть, селянка. Коли ми знов, ніби випадком, зустрінулись на вулиці, я простягнув дитині червоний м'ячик. Вона знов ущасливила мене усміхом.

– Скажи «дякую» панові...

Від того дня я клав китичку конвалій на поштову скриньку біля її дому. То справляло мені велику радість. Уявляв собі, що вона чекає на той скромний дарунок, що кладе квіти в збаночок із водою й любить ними.

Одного разу я зустрів її разом з її чоловіком.

– Перестаньте, врешті, нипати, як слимак мацками, довкола нашого обійстя, та закидати мою жінку й дитину дарунками. Сусіди вже сміються, мені доста вже їхніх дотинок і наміків про вуличних мисколизів!

– Але ж це тільки квіти...

– Мій дім – не божник, не каплиця, щоб маїти, а моя жінка – не мертва щоб її засипувати квітами.

– Це вас так ображає? Що тут поганого?

– Не вдягайте побожного клобука. Я не дуфаю таким ємким гавранам з вабливим зором, і добре пізнаю каверзних молодців!

– До якого дідька так їжачитесь?

– Бо ви закохані в неї, правда? Зрештою, нічого дивного. Багато хто в неї закохані...

– Так, я закоханий, і що? В мене нема якихось практичних зазіхань. Я – бездомний, безсрібний студент.

– Ось бачите! А я – дбаю про неї. Вона в мене – законна, за-кон-на, розумієте?

– То не має для мене ніякого значення.

– Хочете, може, сказати, що ваша любов – духовна?

– Ні, не тільки. Я був би найщасливішою людиною в світі, якби вона була моєю дружиною. Я зовсім свідомий також і її плотських прикмет.

– Ви – нахаба. Забийголова. Може, навіть споживач андріяку.

– У вас велика фантазія. На жаль, ви зовсім не спосібні зрозуміти якогось святого почування. Ваша дружина для мене, наче ікона, що розсіває щастя й добро...

– Не барашкуйте тут, не ликуйте мені! Я вас остерігаю. Не пускайте моїй жінці лясів, бо пущу вас, як круголь котилом, і покотитесь на-лоб-на-шию, ловкий хлопче!

– Я ж не брешу вам про свої почування.

– Не соромно вам признаватись її чоловікові у ваших маяченнях? Хочете, щоб я прикликав калавура?

– І що йому скажете?

– Не будьте каботином! Скажу, що якийсь небезпечний божевільний лазить за моєю жінкою. І не допоможе вам запевняти, що все – клевета, бо маємо докази!

Вони ввійшли до брами. Жінка, упокорена, перейшла повз мене зі спущеними повіками.

І я пішов у світ за очі, і несу в душі безіменну ікону: її з дитиною при серці.

У дитини в руках – червоний м'ячик, наче всесвітнє яблучко.

ВЕНЕЦЬКИЙ КАРНАВАЛ

Життя – постійний карнавал,
танцюють маски і костюми.
Де суть, де ява, де міраж?
Все зібране у жменях Долі,
яка дарує і бере
по власній волі і вподобі.

Мій давній друг, Марко Рокко, запросив мене пережити Венецький карнавал. То вже від багатьох років було моєю мрією, бо карнавал у Венеції відомий своїми пишними костюмами й витонченими масками, і взагалі те видовисько наповнює чарами якоїсь містерії.

Славне місто подобало на мурашник барвистих одягів, оперених капелюхів, нашійників, браслетів, кульчиків, берльоків, брезкульок, карнетів... Площею Святого Марка снувалися середньовічні лицарі в броні, старовинні королі, цариці, принцеси різних країн і епох, так що в кавардаку квадрилей і менуетів не стало місця, де голубові сісти.

Ми найняли гондолю й кружляли довгими каналами чарівним містом уздовж палаців кондотьерів і дожив чарівним містом. Зустрічали інші гондолі, з гірляндами квітів, переповнені святковими фігурами з таємничо заслоненими обличчями. Вони приязно віяли нам хустинками.

Коли наша гондоля просувалася біля однієї, що подобала на якусь гіндуську пагоду, понісся жалібний жіночий голос:

– Мій вахляр! Мій вахляр упав у воду! Це – єдина пам'ятка по моїй небіжці матері!

Хто міг би залишитись байдужим на такі слова, промовлені якимсь ніжним голосом, з таким глибоким смутком? Не надумуючись, я, так як і був, мерщій метнувся у воду за дорогоцінною пам'яткою невідомої дами. Мені вдалося зловити її цяцю з перламутри й шовку, та передати щасливій власниці. Вона зняла з обличчя маску й дуже приязно мені всміхнулася.

– Дякую вам, лицарю! – мовила.

Мокрий, мов хлющ, я повернувся до нашої гондолі.

– То була Вітторія Кольонна, відома красуня Венеції, в яку закохана її половина, себто вся чоловіча стать! – сміючись сказав наш гондольєре. – Але вона – велика літавиця, досить фривольна дама, і ще не має остаточного вибранця.

Гуляючи, ми провели весь день, і щойно як звечоріло подалися до гостинниці. Там підійшов до мене якийсь хлопець у костюмі божеського післанця Меркурія, з крильцями на ногах, і передав карточку такого змісту: «Чекаю на тебе опівночі на мості Ріальто». Хто міг би бути адресантом подібного запрошення?

Марко остерігав мене перед заведіями, мовляв, то могла бути лудина на легкий прибуток, блешня, якою послуговуються всякі голодранці, але хто міг би ласитись на мій мізерний гаманець? Мені хотілось розмотати ту загадку, і коротко перед північчю я вибрався на означене місце.

Міст гнувся порожній над каналом. Я постояв деякий час, і вже задумував повертатися, коли мені на зустріч вийшов якийсь замаскований князь у пишному ренесансовому строю.

– Вітаю шляхетного каваліра і плавця, що зручно повертає дамам загублені коштовності, – хрипло засміявся. У блідім світлі місяця навмлівіч блиснув кинджал, я відчув у грудях гострий біль, і втратив притомність.

Коли, ще зовсім замрячений, прийшов до себе, спостеріг, що лежу на долівці якоїсь лічниці, серед гамору й шамотіння різних осіб, між ними також і лікарської обслуги.

– Усі ліжка зайняті! О, той карнавал! Стільки перепитих, порізаних з набігів і задирг! І як тут дати собі раду серед цієї галабурди? – вигукнула якась медсестра. Я знов упав у темряву і, здається, довго не прокидався.

Мені було приємно. Відчував легкість, ліжко здавалося дуже вигідне, біль ущух, якась ласкава атмосфера мене огорнула. Врешті я відкрив очі. Помітив, що лежу в окремій, опроміненій сонцем кімнаті. На столику побіч стояла склянка з помаранчевим соком. Жадібно я її спорожнив. Увійшла людина в білому, мабуть, лікар.

– О, ви вже прокинулись! Як бачу, лікарство зробило добру справу, бо ви довго спали. Маєте щастя: ні один вітальний орган не ушкоджений, тільки ви втратили багато крові. Звісно, молода кров – ворохобна! За день-два зможете знов танцювати, хоч правда, що ні. Сьогодні – заговини, а після м'ясниці починається Великий Піст.

Він передав мені заліплений конверт. Я думав, що то вістка від Марка, але помилявся. Там був лист такого змісту:

« Молодий Друже! Пробачте за це мале непорозуміння... Я не сподіюсь Вашого прощення, але все ж таки надіюсь хоч на деяке виrozumіння. Ви – джентльмен, отже сповідуєте мої почування. О, ті жінки! Що вони не виробляють з нами! Із чесних, гонорових чоловіків роблять убивців, ошалілих зрадників свого дворянського сану! Наша жага нас зовсім засліплює, перетворює на жалюгідних жебраків жіночої ласки...

За кривду, яку я Вам заподіяв, дарую Вам один зі своїх замків у Тоскані. Він, управді, вимагає ремонту, бо довго стояв нечинний, але Ви – молоді, і зумієте його перетворити на гарну садибу. Я вже все про Вас знаю, і надіюсь, що передаю частину свого маєтку в гідні руки. В прилуці адреса мого управителя, який уже повідомлений. Зв'яжіться з ним. Одного прошу я Вас: хай ця макабрична пригода не згадує мого імени... Рахую і тут на Ваш гонор.

З повагою й всіма найкращими побажаннями, також у сфері серця,

Ваш слуга і довжник Л.Т.М.В.

І так я став кастеляном... Скажи, мій друже, чи наше життя не постійне переживання несподіванок?

ЛІЄТА

Бездумне серце, що не знає
точної міри, того, що вміє
кожен простий лічильний прилад...

Фльоренція моїх мрій... Я вийшов зі своєї садиби на прогулянці мостом над річкою Арно, в надії зустрінути свою Беатріче з ікони. Десь поруч мусіли пекти каштани, бо вечером нісся запах диму й загару, що нагадував костер Савонаролі. Що за прекрасне й жорстоке місто! Ще висіла над ним велич родини Медічі, ще видніла в заході сонця вежа Дантового дому, ще біліла в півтемряві мармурова постать Давида, поволі згасала червона купола Баптистерії, оживала Ніч на гробниці Льоренцо Розкішного.

Я блукав у полоні пів-сакрального, пів-еротичного похмілля. Плентаючись попав аж на передмістя, де серед безладдя цілоденного базару й бурти всякої завалі видніло шатро мандрівного цирку. Не люблю цирків, включно з тим славним, де відбувалися двобої глядіаторів і тортури християн, не люблю менажерії з деспотично дресованими звірами, і вболіваю за ними при кожній точці програми, оплескуваної голодною на сенсації публікою. Однак, якась підсвідома сила потягнула мене до шатра.

Якраз показували паяца, що котився м'ячем, підстрибував, наче цвіркун, робив усякі ґротескові дивовижі й наводив регіт на невибагливу аудиторію.

А потім влетіла, ні – впурхнула на сцену – вона! Якась дивна суміш дівчинки й колібрі. Гойдалася на трапезі, перекидаючись без балянсера на линві, під якою не було охоронної сіті, танцювала в повітрі... Я ніколи не бачив такої легкодушної майстерности. Вона подобала тільки на світло й рух.

На перерві я вийшов із шатра між бублиники й бакалійники й купив троянду в жебрачки, яка ще не збрала свого краму.

Повернувшись до шатра, знов увидів те дівча, що дріядою гуляла на спині білого коня, а потім звинно зіскочила на землю й станула якраз переді мною. Я простягнув їй троянду.

– Як тебе звати? – спитав.

– Лієта, – відповіла й притиснула троянду до грудей.

– Скажи йому, щоб дав тобі грошей, замість троянди, – почув я притишений голос.

– Не будь такий зажера! – відповів йому інший, і мені здалося, що то голос паяца.

Вистава скінчилася, натовп публіки почав розходитись, і я пішов за ним від задухи цирку на свіже повітря.

Лієта стояла при вході. То не був колібрі, тільки невеличка дівчина, обвинена довгою хусткою, з під якої видніли балетні черевички.

– А як тебе звати? – спитала.

– Джованні, – сказав я, нашвидко перелицьовуючи своє ім'я на італійський лад.

– Запросиш мене на вечерю, Джованні? І, може, на келих «кіянти»?

Я притакнув, і вона швидко зникла, щоб передягнутися. За кілька хвилин з'явилася в сандалях, з малою торбинкою через рам'я, одягнена в легку сукенку, розмальовану в птахи.

При сьйві свічок у придорожньому дешевенькому ресторані я приглядався до Лієти. Вона не була особливо гарна. Мала пересічний італійський тип: темно-каштанове волосся, тонкі чорні брови, повні губи. Колір її очей був світлий, при свічках здавався золотий. Однак, у цілій її поставі було щось приємне, радісне.

– «Лета» означає «весела». Невже ти завжди така?

– Не завжди... Але часом я щаслива. Як ось сьогодні. Ти подарував мені троянду... Я її залишила в склянці з водою, щоб не зів'яла.

– Ти – велика артистка. Змалечку працюєш у цирку?

– О, так! Від маленької дитини. Гадаю, що й народилася в цирку.

– Він є власністю твого батька?

– Так. Власник – мій батько, в кожному випадку він так говорить, тому має право мене бити й дресувати...

Я зжахнувся. Ось як продукуються майстри всяких карколомних штук! Той душман-галапас жив на дочерних зусиллях! Стало жаль тієї дрібної артистки.

– Скільки тобі років? – спитав.

– Напевно не знаю, але паяц Базіліо вважає, що, може, вісімнадцять, або двадцять.

– В тебе нема документів?

– Батько їх має, але не показує. Боїться, що я втекла б із цирку. Але куди мені йти? І як жити? До школи я не ходила, нічого не вмію, щоб заробити собі на прожиток. Хіба, що якийсь добрий гість дасть мені кілька мідяків...

Я хотів дати їй трохи грошей, але вона не прийняла.

– Батько бачив, що я пішла з тобою, Джованні, і відбере. Краще запроси мене завтра на обід.

– А він пустить тебе?

– О, він завжди мене пускає. Надіється, що я принесу гроші від своїх доброчинців...

– То він тебе продає?

– Часом я сама вибираю. Ось як сьогодні...

Я вечеряв із продажною дівчиною. Скільки любовників-пасажирів було вже в неї? І невже можна було її осуджувати? Я розрахувався з офіціантом і хотів попрощатися з Ліетою. Вона виглядала розчарована.

– Я... не подобаюсь тобі?

Мені стало дуже ніяково. Намагався пояснити, що живу в світі науки, що маю інший стиль життя, що не шукаю принагідних любощів... Лієта мовчки слухала, і в її золотих очах задрожали сльози. Тоді я втратив голову й пригорнув її до себе.

Ми пішли разом до моєї господи, звідки вона вийшла вранці весела й щаслива. Так зустрічались ми щоночі. Я не був закоханий у колібрі з мандрівного цирку, але її присутність була дуже мила. Навіть не помітив, як забалував на довший час, ніж того бажав.

Врешті настав день, коли також і мандрівний цирк лагодився покидати Фльоренцію. Лієта подобала на переляканого щиглика й дрижала:

– Візьми мене зі собою, Джованні! Я буду тобі варити й прати твою білизну... Навіть, коли одружишся з іншою, залишусь твоєю служницею без заробітку...

Мені краялось серце, але я мусів урешті звільнитися з того союзу. Вкінці, я нічого їй не обіцявав...

– Дорога Лієто! Залишмо собі гарний спогад про наше спілкування. Зрозумій, що живемо в різних світах, і ти ніколи не могла б пристосуватися до мого. Ти звикла до цирку. Там ти – королева. А я не можу довше блавучити й валандатися, замість працювати. Побачиш, завтра принесу тобі щось гарне на пам'ять...

Коли ж на другий день я зближався до шатра, знову почув запах печених каштанів, що нагадував костер Савонаролі й породив погані передчуття. Перед циркум шамотались різні люди, і розбирали лаштунки. Поруч, на якійсь колоді, сидів паяц Базіліо і заливався сльозами:

– Лієта! Лієта! – хлипав постійно. Я зрозумів і задеревів з болю.

Лієта, перекидаючись у повітрі, що вона виконувала кожного вечора, стрімголов упала із трапеза. Власника цирку забрала міліція через брак охоронної сітки. Весь його ансамбль розбродився по світу. Звірів із менажерії взяли до зоологічного парку. Подорожний цирк перестав існувати.

Мені залишились на все життя глибока рана й свідомість гріха. Я не смів приймати Лієтиної щедрости, не кохаючи її так глибоко, як вона кохала мене.

САД НАД ТИХИМ ОКЕАНОМ

Що нам розказує сад?
Що шепчуть кущі, що грають дерева на флейтах
з листям, плодами і гніздами?
Якою мовою промовляють
сині очі гортензій, жовті сумних орхідей,
кармінові губи арона?
По материнськи
сад обіймає нас...

У час моїх університетських вакацій мені не хотілося домовічити й буденніти. Я метнувся у світ.

Вибрався потягом від Арекіпи через підгір'я Андів. Мені треба було дістатись до Мачу-Пічу, давньої садиби інків. Однак, такі подорожі не відбуваються без небажаних пригод. У надвечір'я мого приїзду, Арекіпу навідав землетрус. Прокинувся довго не чинний вулкан Місті. Повалились будинки, були жертви, багато бездомних, лементу й безголов'я на вулицях, і особливо на залізничній станції.

Усе ж таки, мені вдалося вбгатися до щільного тлуму й виїхати з того розбуреного мурашника.

Потяг, здавалося, хворів на дихавицю, їхав поволі, наче боязко. Минав жулави, де садили ендівію й жолу, гортопи із загаєм ганусу. Нас обігнала боком повітряна труба, що гуляла по плоскогір'ї, череди овець і лям здалека моргали своїми кожухами. Потяг їхав важко сопучи, часом ставав серед нагір'я, де біля шин хлюпотіли гарячі джерела, і давав навіть час, щоб на твердо зварити в них свіже яйце, яке можна було добути від тубільців у корзанах і шапках із клапанами. Жінки, вдягнені в декілька кольорових спідниць, з дітьми, прив'язаними на спині пасмистими хустками, продавали майстерні глиняні церковці й бички по п'ять штук за доляра.

Вкінці ми доїхали до перевалу в Хульяці, не помічаючи навіть, що весь час спиналися вгору. Потяг зупинився біля невеличкого ставу, де голосно рахкали жаби. З нього в різні боки випливають два потічки, які одним кроком можна переступити. Один із них, казали мені супутники, впадає до Тихого Океану, а другий, за декілька миль, стає Вільканотою, опісля Урубамбою, далі Мараньйоном, і врешті Амазонкою, найводнішою рікою світу, вливаючись до Атлантійського.

За два дні й одну ніч ми доїхали до Кузко. Я бродив вузькими вулицями, заходив до церков, обсіяних золотом інків, слухав розказів про таємні підземельні проводи від катедри до давньої палати Пізарро, оглядав у музею вази й фігури – залишки тієї культури, з якою він так безпощадно повівся...

– Такі конкістадори, як Пізарро і Кортес, не мали уяви про свої історичні злочини, а що найбільчіше: діяли під знаменом Христа, який проповідував любов... Здається, що всі найлютіші злочини світу є зловживанням найвищих ідей... – мовив отець Люїз.

Я пригадав, що німецькі солдати, загарбники України в останній Світовій Війні, на клямрах поясів носили виритий напис: Gott mit uns!... *

Мачу-Пічу лежить високо в Андах, майже суцільно оточене Вільканотою, за якою довкола видніють ще вищі гори. Воно – наче серцевина великої горяної троянди.

Ми ступали по тому сакральному місці, що молилось до бога-сонця, з подивом розглядаючи його майстерно споруджені тераси, мури й будівлі серед дикої гірської зелені. То не були руїни, тільки з невідомих причин опущене місто з неушкодженими домівками, робітнями, жертovníком і святилищем. Отець Люїз згадав одну жінку, відомого археолога, що присвятилася дослідженням історії й культури інків, їхніх королівських династій і високих астрономічних знань. Довгі роки вона провела над книгою, що мала стати остаточним відкриттям усіх містерій тієї культури.

– Чи ту книгу можна добути в Кузко? – спитав я.

– Тут власне якась заковика. І я шукаю за тією книгою, що мала б показати історію племені інків у всій величі. Сьогодні його нащадки за дрібняки продають глиняні церковці й бички при залізничних торах...

Я вирішив розшукати авторку славної книги. Довідався, що вона називалась Хризанта Гонзаґо і була праправнучкою Елеонори д'Есте, героїни міста Фаенца, яке врятувала від зазіхань Чезаре Борджія. Хризанта жила в столиці Перу, Лімі, куди мене давно вже притягала своєрідність дрібно мережаних балькоників і затишних патіос, не згадуючи навіть загадкового підземного цвинтаря з тисячами мумій і легендарної Святої Рози...

Хризанта домовала в дільниці Мірафлорес над Тихим Океаном. Я зайшов до її невеличкої вілли й передав листа з інформаціями про мою особу від перуанського посла в Римі. Служниця попровадила мене до малої альтанки в саду, де сиділа її сеньйора.

– Що вас провадить до мене, молодий чоловіче? – спитала вона. То була старша жінка з ніжними рисами обличчя й ще не зовсім спелелим волоссям, що зраджувало його давній ясно-каштановий колір. В її появі був лагідний сум когось, хто пережив життєву трагедію й врешті погодився з нею.

Я об'явив їй своє зацікавлення культурою інків і згадав, що радо познайомився б з її працею, спитавши, де її можна дістати.

Хризанта мовчала. Я бачив, як її темні очі наливались сльозами. Мені стало незручно, бо помітив, що хотів збагнути якусь її особисту тайну.

– Єдиний примірник мого рукопису, – тихо промовила вона врешті, – пропав у час вибуху вулкану Місті, п'ятнадцять літ тому... Він зберігався в монастирі Святої Рози, який залила лява...

Те зізнання глибоко мене зворушило. Я не був спроможний будь щось сказати. Адже на таку трагедію нема слів потіхи. То ж була праця всього її життя... Ми сиділи серед прекрасного саду із плеканими різнорідними деревами й різнолистим загаєм. Якраз цвіли палісандри, і доріжка була засипана їхніми фіолетно-синіми дзвониками.

– Який у вас розкішний сад! – захоплено вигукнув я, щоб відірвати її від сумного спогаду.

– О, так! – пожвавилась вона. – Я тут власноруч садила кожне дерево, кожен кущ. Природа щедро віддячує нам нашу любов. І ці дерева будуть забростатися й житимуть, коли мене вже не стане.

Я зрозумів, що, втративши доробок усього свого життя, Хризанта присвятилася іншому ідеалові, хоч, може, скромнішому.

— — — — —

* З нами Бог (нім.)

МАЛЮНКИ НА ВИДМАХ

Нам треба хоронити наші фрески
від іконоклястів
у підземельному місті Дерінкую,
або в печерах Страдча.
Нам треба благати
Козельщанську Богородицю,
щоб зберігала наших діток
від оживлених потвор Ієроніма Босха
і дивозвірів Марії Примаченко,
бо десь ще рясніють сади
з цвітучими деревами...

Мене завжди переслідують страхіття. Не знаю, чи це наслідки війни, яку я пережив у дитинстві, чи моя вдача така, що притягає до себе зображення відьом, песиголовців, вовкулаків, драконів, людоджерів, чародіїв... Вони гоняться за мною в снах, намагаються розірвати мене на шматки, виссати з мене душу. У таких сновиддях, однак, я вмю літати. Левітую високо над ними, і вони не годні мене піймати. Скільки різних страшних пригод, навіть на яві, зазіхало на мене, але я завжди виходив з них вільний і збережений.

Я їхав на верблюді Каппадоською пустинею з передчуттям якогось лиха, але мене притягала історія, старовинна культура гетитів, глибока давнина християнства, містерія дивовижних епох. Сонце засліплювало, шкіра вимагала освіження, але я шукав отих природних піскових веж, чи бовдурів, серед круглої пустки, частково перетворених тубільцями в примітивні житла, що, освітлені ночами в нутрі, видаються велетенськими спорудами термітів. Такий пейзаж не подобає на земний, а на якийсь з іншої галяктики.

В дрижанні світла зарисувалось щось схоже на посілля. З протилежного напрямку їхала на ослі, з двома фіялами на воду побіч, молода дівчина. Я показав їй жестами, що бажаю поживитися й напоїти верблюда. Дівча показало рукою напрям і поїхало далі, весело гукаючи осліві

– Не барися, Лейле! – почувся якийсь голос поблизу. – Знову та шайка тут вештається...

Дівча відганяє від мене всякі понурі уявлення. Я подаюся за казаним напрямом і, справді, незадовго там же на дорозі помічаю плеканий дворик зі столиками під балдахином і стільцями довкола. Ослужний офіціант махнув слuzі, щоб перейняв від мене верблюда й повів його побіч, а сам запросив мене до застеленого стола. Турецька їжа з усіма відмінами молока й багата на городину дуже мені до вподоби. Попиваючи вишневим соком, я почувався, як у раю.

Споживши полуденок, я зараз вибрався оглянути поблизу кілька капличок, які ще за часів переслідування християн правили за прибіжище втікачам від римських цезарів, Нерона й Дієклетіяна. Ті малі святилища пережили також каменування іконоклястами, про що сповідують подірвані стіни з примітивними фресками.

Оглядаючи ті реліквії, я почав роздумувати про зародки всяких викривлень людської породи. Видно, що демонічні первні в людині приходять уже з її народженням. У багатьох дітей існує садистичний нахил: проколювати ляльці очі, обривати крильця метеликам,

любуватися страстями тварини... Той демонічний інстинкт проявляється також і в дорослих, інакше не було б на світі всіляких збочень і тортур! Він існує також і в геніїв. Леонардо да Вінчі, що високо стояв над своїм сторіччям, вигадував монструозні військові машини, може на замовлення грізного владаря, Франциска Першого, що зазіхав на Ломбардію проти Карла П'ятого, не менше кровожадного тирана... Машини, спроможні косити людські тіла, розкидати від них голови, руки й ноги... Їхнім ідеалізатором був автор епохальної Святої Вечері, містичного Благовіщення й Святої Родина, де Анна з обличчям Мони Лізи тримає на колінах Марію, що простягає руки за дитям Ісусом... Як розуміти таке співіснування небесного й пекельного? Також і автор відомого розп'яття над усесвітом, Сальвадор Далі, забавляв своїх гостей видовищем у саду: душенням вепра в пластиковому мішку... Що робить людину такою нелюдською? Де починається зло на світі?

Підійшовши до піскових стовпів, помітив на них розмальовані графіті, чудернацькі взори, попідписувані різними вуличними непристойностями. Побіч валялися поломані сходи, розхляпані фарби.

– То – Османова шайка. Вони називають себе «новими іконоклястами», і роблять усякі пакості. Уряд не може дати собі з ними ради, бо нападають знічев'я. Переховуються в печерах, які щойно недавно відкриті й ще навіть на прочищені...

– То бідолашні діти з вулиці?

– Та ні, вони зовсім не бідні. То, переважно, бурта середньої верстви суспільства, безспитенки й споживачі наркотиків, діти купців і службовців, а деякі належать навіть до верхівки...

– Що вони роблять: гвалтують, убивають?

– Тим часом ще тільки рабують, і нищать. Але чого можна від них сподіватися?

Ті слова дуже мене діткнули... Я пригадав собі дещо й подумав, що різні страхіття, можливо, починаються від таких, ніби дівцяцько-фривольних малюнків на пісковицях.

Коли мій співрозмовник і я повернулися до господи, надібали там збіговисько й гамір. Підійшовши ближче, помітили групу молоді довкола ясноволосого хлопця, що лежав на землі й стогнав. Над ним схилився старший чоловік і хитав головою:

– Укус мідянки, – мовив.

– То я помру?! – закричав юнак. – Я не хочу вмирати! Чуєте? Не хочу!

– Мідянка – пустельна гадюка, зовсім невеличка... Гріється в піску, або лізе під землю шукати поживи. Їх повно там у печерах... – пояснив мій супутник.

Гарне обличчя хлопця набирало синьоватої краски.

– Він – турок, чи араб? – спитав я.

– Здається, француз. Його справжнє ім'я – Жак, але називає себе Осман, щоб подобатись шайці.

– Що будете діяти? – спитав я старшого чоловіка, лікаря.

– Може, доведеться ампутувати ногу, якщо не запізно..., але всіми силами намагатимусь врятувати це молоде, нерозумне життя.

Я ніколи не довідався, чи всі ті забіги мали якийсь успіх, чи скінчилися загином молодця. Знаю тільки, що глота його поклонників перелякана розпурхнулась на всі боки. Щоб хоч дехто з них зрозумів, що також молоді гинуть, і що прикро прощатися зі світом, не заробивши навіть на бакун до Харонової люльки.

ПІВНІЧНЕ СВІТЛО

Куртини світла
розгортають чудесне дійство
сліпим очам.
Світ – повен див,
щасливий, хто прозрів.

Ми збилися з дороги. Кучугури снігу позасипали всі придорожні сигнали, позатирали межі між полем і забережнем. Нам доводилося щораз розгрібати авто, яке мало завезти нас до Берген.

Ніхто не сподівався такої погоди, бо ми рано виїхали з Осльо, ще перед зазимком. Усюди красувалася приємна, пізня осінь з чудовими відтінками лісів від ніжно-золотого до темно-пурпурового, з накрапанням сочисто-зеленої краски ялиць і різнобарвних домиків на усхиллях.

Знічев'я розгулялась хуртовина. Похолодніло, небо затяглося низькими хмарами, і почалась хуга, якої світ не бачив.

– Щоб я не спізнилася на свій концерт... – побоювалась Маргіт.

– А я на авдієнцію з єпископом, – додав молодий пастор Крістіян.

Я мовчав, бо в мене не було справ із позначеними датами й годинами. Що до Крістіяна, то було пів біди, але про клавесинний концерт Маргіти Гельсон говорили по всіх усядах розвішані плякати, заповідало радіо, а в телебаченні показували її попередні концерти в Норвегії й за кордоном. Маргіт не сміла розчарувати своєї публіки, яка з наснагою її дожидала. Аж ось ми попали в заблуд.

Розглядалися за порятунком. Коби хоч появився якийсь інший автомобіль, чи автобус, і ми змогли, принаймні, довідатись, де ми, і як нам звідтам добратися на нормальне шосе, якщо таке ще існувало на світі. В крайньому випадку залишили б своє авто там на місці й покористувалися б іншим транспортом.

Нічого, однак, не з'являлося, а сніг падав і падав. Здавалося, що намагається живцем нас засипати до свого кришталевого гробівця. Ми втратили вже почування часу: у такому безнадійному напруженні могли минати хвилини, або години.

– Здається, тут нам кінець... – промимрив Крістіян. Бурульки на його бровах дрижали.

– Не говори дурниць! – визвірилась на нього Маргіт. – Роби щось, молись, адже ти – якийсь пастор!

Крістіян не відповів, тільки там же, серед білого снігового савану, клякнув і проти вітру почав співати. То не була якась ієриміяда, тільки славний хорал із Різдяної ораторії Йогана Себастьяна Баха:

Wie soll ich Dich empfangen,

Und wie begegn' ich Dir?...*

Маргіт заспокоїлась. Я поклав руку на її рам'я:

– Усе буде добре, ми – у Божій опіці. Ніщо не станеться, що не має статися, що не записане в книзі вічності.

Слідом за пастором, наші два голоси вплелися в той чудовий хорал, і ми здалися на волю Божу.

Тоді сталося, що мало статися: вітер ущух, хуга злагідніла, за деякий час почали, наче з дір'явиці, злітати поодинокі сніжинки, а далі небо розпогодилось, і почало наливатися різними барвами. По ньому ковзались світла, наче б то затягалася, то піднімалася колосальна світова куртина. То знову круглі світла бігали від небокраю до небокраю, ніби то граючись, чи ховаючись одні від одних.

– Що за величаве дійство! – вигукнув Крістіян.

– Здається, що воно тільки для нас сьогодні поставлене, – тихо відрекла Маргіт.

– Ми не забуті в цьому світі, – сказав я своїм друзям.

Ми завжди згадуємо ту пригоду, коли по роках знову зустрічаємося при імбрику кави, або при келиху вина.

* Як Тебе вітати, Як Тебе зустріти? (нім.)

ЙОРДАНСЬКИЙ ЗАМОК

Яка в тебе потуга, маленька арфо?
Що здібний сказати твій голос
кволої пташки серед гігантів
сторічних дерев із кронами в хмарах?
Які то струни обзиваються
в темній пивниці душі
на звук твоїх струн?
Так одна крапля води підмиває
скелистий берег,
що рине піщаним замком
навколішки.

*

Нерозгадана, нерозглядна
людська душа, де стільки
страждань прикритих
пихою й жорстокістю.

Мені кортіло побачити славу Петру з її несамопитими стінами барви чорного опалю, скарбницею з величавим порталом, видовбаним у скелі, королівськими гробівцями та святинями, що коронують над мурашником з ослами, верблюдами, халатами й тюрбанами, де за дрібняки продається різнохідний екзотичний крам.

Я їхав через пустинний краєвид у надії придбати собі якусь гарну пам'ятку, приступну для мого гаманця, може, якусь домру до колекції моїх музичних інструментів.

Мої надії не підвели мене. Щоб розпитати про шлях до Петри, затримався на холодний напій у придорожній господі. На порозі сидів смуглявий хлопець і перебирав струни малого інструмента, схожого на ручну арфу.

– Купіть, пане! Це – не дорого.

Хлопець загравав на струнах простеньку мелодію. Я оглянув арфу: вона була з мосяжу, з гарною різьбою, зовсім не дорога, і розрахувавшись із задоволеним продавцем, я сховав її до торбини.

Мені радили взяти до Петри Шовковий Шлях, але я вибрав Королівський Шлях, хребтами гір.

То було незвичайне переживання. Після довгої їзди сухою пустинею, де в гарячому піску тільки де-не-де блимав темно зелений клаптик якогось куща, раптом земля розчахла, ніби свіжоспечений хліб. Вузкий плай біг верхами над глибокими, безводними яругами, поміж колосальними брилами пісковіку, де тільки зрідка булькотіло якесь вулканічне джерельце. Мій кінь прів під зенітом сонця, якого весь рік не затьмарюють хмари.

Знічев'я стежка урвалася. Я не бачив жодного знаку, куди мені далі прямувати в тому нагір'ї серед надм і каменюк.

Вирішив їхати навмання. Адже десь мусів надібати якесь шатро, або якогось кіннотника, щоб показав дорогу до Петри.

Так їхав я годину, або дві. Сонце вже починало клонитися до заходу, коли на одній обірваній збоку скелі забовваніла якась господа. Зблизившись стало помітно, що то був замок з вежею, на подобу середньовічних фортець, мабуть, збудований ще за часів хрестоносних походів.

Я під'їхав під мури. Раптом нізвідки наскочили на мене з кісами два темношкірі чоловіки, що ніяк не подобали на доброзичливих йорданців. Веліли мені злізти з коня й повели його разом із його переляканим власником до нутра замку. Я догадався, що став жертвою гірських розбійників.

Ось тобі пригодонька, міркував я приголомшений. Що буде далі? Адже в мене не багато грошей, то їх розчарує. Можуть позбавити мене життя, або принаймні забрати мого коня, і тоді, як далі подорожувати в цій дикій країні, чи, принаймні добутись якогось контакту з материком?

Ми ввійшли на подвір'я замку. На зустріч вийшов довготелесий житель у дорогими прикрасами вишиваному халаті, в багряному тюрбані й атласових капцях, який тоненьким голоском увічливо звернувся до мене:

– Вітаємо подорожнього! Ви знаходитесь в замку королеви Самари, яка рада буде вас гостити. Перш усього пропонуємо вам скупатися в нашому басейні й підкріпитися. Про коня ми подбаємо в кінниці.

Що за несподіванка! З радістю я прийняв запрошення на купіль, бо більше ніж кінь спітнів у дорозі. Мене повели в розкішну, канделябрами освітлену купальню, де булькотів водограй. Я скинув із себе одяг, та, як і був, без купалок, занурився в приємну, холодну воду. Коли виходив із неї, почув, наче з балькону, жіноче хихотіння.

Невже якась жінка підглядала мене зовсім роздягненого? Я швидко заліз у свій одяг, і людина в дорогоцінному халаті, що розмовляла тоненьким голоском євнуха, повела мене до невеличкої кімнати, де на столику з агатовою поверхнею, в тонких порцелянових тарілках і кришталевих збаночках запрошували до бенкету різні екзотичні страви, свіжа садовина й пахучі вина.

Я був голодний, як лев, і не дав себе довго припрошувати. Вся та гостина нагадувала якусь арабську казку, і дуже мене дивувала.

Як тільки я скінчив вечеряти, той євнух повів мене до панікадилами й ліхтарями опроміненої світлиці. Назустріч вийшла в золотом вишитій сукні, тонучи в безлічі сережок, нашійників, браслетів і перстенів... найжахливіша косонога погань, найогидніша макуша, яку мені коли довелось бачити: під низьким чолом висів товстий клюк між двома вибалушеними, хижими очима, криві губи стискала якась недобра усмішка, а череп прикрашала руда, виполовіла кирпа. Я аж здригнувся з огиди, однак обставини вимагали жєнади.

– Я вдячний вашій достойності за привілей бути гостем у цьому замку, і могли розказувати своїм друзям про його чудеса. Хай Аллах благословить вашу світлість!

Я вклонився. Королева відповіла щось незрозуміле булькотливою мовою. Євнух прийшов мені на допомогу.

– Королева не зовсім розібралася в тому, що ви сказали, але зрозуміла, що ви згодні.

– Згідний до чого? – спитав я.

– Згодні заплатити за гостинність цього славетного замку, – відрік.

– У мене обмежені фінанси, – мовив я, – але назвіть ціну. Якщо вона перевершує те, що в моїм гаманці, обіцяю віддати довг, коли повернусь до своєї батьківщини.

Євнух дрібно захихотав.

– Тут інша манера заплати... Королева надіється провести з вами казкову любовну ніч.

Я отетерів з такої безцеремонності. Не тому, очевидно, що був противником казкових любовних ночей, але ж любитися з такою потворою, яка лякала б тигрів і шакалів?

Королева і євнух пильно приглядалися до моєї реакції. Врешті, вона щось заскреготала й зникла. Наче з повітря, раптом з'явилися оті два темновиді посіпаки, схопили мене під коркоші й кинули в якусь тісну кімнату. При світлі миготливого каганця я помітив, що знаходжуся в амбарі різновидого добра. Там валялися на долівці всякі клунки, шкіряні торби, пояси, калитки. В алябастрових полумисках блищали перстені, пряжки, брошки й фібули із золота й самоцвітів. Я був у кормизі розбійницького замку! На жаль, між тим добром не було кастет, колія, чи хоч доброго клевця!

Увійшов євнух.

– Ми бачили ваше... здивовання, але вам залишаються тільки два виходи з цієї пригоди: або ви зробите цієї ночі нашу королеву безмірно щасливою, або вас чекає моя доля, – і він зробив багатомовний жест.

Моє серце похолело. Євнух зник. Утікати з того замку, навіть тільки з цієї кімнати, було неможливо. В дожданні свого валаха, бездумно я намацав у торбині малу арфу й почав бренькати на ній ту мелодію, яку почув від хлопця в придорожній гостинниці.

Тоді я взрів королеву. Вона стояла побіч у тонісінській, прозорій льолі, і з її вибалушених очей котилися рясні сльози. Простягла руку до арфи. Я передав їй інструмент і сидів, мов загіпнотизований, боячись кожного свого руху. Вона почала бренькати на струнах. Заплющила очі, усміхалася й виглядала щаслива. Потім наче прокинулась і закликала. На її голос прибіг євнух, якому вона щось булькотіла й показувала на мене. Здивований, він відчинив двері й показав на вихід.

Коли з кінниці привели мого коня, темношкірим посіпакам не треба було брати мене під пахви, щоб посадити в сідло. Вони тільки широко розкрили браму й показали рукою напрям до Петри.

МІНАРЕТ НАД БАЗАРОМ

Як часто оспіваний велетень
буває надмуханим карликом!
Гігантам зайві котурни,
вони помітні
без корони й медалей
в хаті під стріхою,
навіть, коли входиш до неї
не крізь ворота, чи двері,
лиш подумки, діркою від ключа.

Весь день кипів базар. Продавці голосно вихвалювали свій товар, що мерехтів усіма барвами в ясному зимовому сонці Марокешу. Шовкові хустки, бронзові й мосяжні полумиски, канавки й свічники ловили за очі своїми витонченими геометричними vzорами, і різновидий посуд з орнаментами синіх птахів, квітів і кипарисів приманював чужинців.

– Купіть, пані, це намисто зі щирого золота й туркусів, воно вам до лица, погляньте тут у дзеркальце! Зовсім не дороге, тільки вісімдесят долярів, але я дам вам добрий опуст! Беріть, бо це – останній нашійник такої краси в моїм шатрі. Кращого й дешевшого ніде не знайдете.

– Купіть, пане, цей кинджал із чистого срібла, з виритими візерунками. Він – зручний і гострий, ось можете бачити як перетне в повітрі цей волос!. Продам дуже дешево, дам вам особливу ціну, як рідному братові.

Над базаром пролунав із мінарету голос муедзина, який закликав людей віддати шану Аллахові, але внизу майже не було його чути, бо гамір продавців його заглушував. Так вони, як і покупці, були зовсім зайняті огляданням, оцінюванням і торгуванням.

Увечері, коли скінчився базар, ми сиділи на порожньому ринку при ватрі й смажили жолу.

– Той старий Гусейн так перелякався смерті, що просив Аллаха простити йому всю захланність і все шахрайство... Але видужавши, так само цибанитиме від дурних покупців доляри за торбинки на Коран, ніби то із чистого срібла й правдивих самоцвітів... Він ні однієї драхми не пожертвує босякові, тим паче на тацю в мечеті!

– Він каявся, гадаючи, що надійшла його година. Ми не знаємо, чи те каяття було щире, чи ні, – спокійно відрік старий муедзин, але молодий заводіяка тільки засміявся.

– Всі боягузи каються в годину смерті й падають у дрижу, обіцяючи Аллахові всілякі майбутні добрі вчинки, яких ніколи не виконують, якщо тільки мине переполох. Одразу потім повертаються до давнього, розкішного, нечесного життя.

Розмовник був усім відомий спритний колій, який зручно позбував необережних туристів від гаманців і торбинок.

– Невже ти сам не був би одним із тих, хто побоявся б Господньої кари, і просив прощення за свої гріхи?

Самопевний злодій тільки зареготав.

– Можеш бути певний, що я не забабів би, як Гусейн, бо свищу на всякі страхополохи. І, зрештою, я не кеп, щоб мене зловили!

– Не зарікайся, хлопче, – мовив муедзин. – Ти ще не пробував жегла...

Другого дня вранці знов закишів базар. То був святковий день, і весь ринок наповнився різним народом. Знов почалось вигукування, приманювання й торгування. Ураз пролунав різкий гудок поліції, яка метнулась за молодим драбом, що звинно втік від погоні й зник у натовпі. Поліція обгородила базар, не було куди прослизнутися.

Тоді з мінарету пролунав голос муедзина. Був південь. Народ віддав шану Аллахові, а коли муедзин крутими сходами спускався вниз, надібав там у клубок скуленого нещасного злодія, який трясся зі страху й благав:

– Сховай мене... за мною шукають.

– Навіщо маю ховати злочинця від справедливої кари?

– Прости мені нещасному. Більш не буду...

– Ти боїшся, правда? – мовив муедзин. – Просиш у мене ласки, а я навіть не Аллах, і це навіть не остання хвилина твого життя. Час попросити у Всевишнього, щоб простив тобі твоє заводіятство й, заки не запізно, почати життя чесною працею.

Про цю подію розказував старий муедзин, коли ми знов смажили жолу при ватрі на пустому базарі.

ПРОВАНСАЛЬСЬКА КАЗКА

Були Саргон і Сангеріб,
розцвітали Вавилон і Нініве...
Що з них залишилось?
Де ті повислі сади Семіраміди?
Де Етамананкі, де зігурати?
Де бібліотека Асурбаніпаля?
Де таблиці прав Ліліт-Іштара й Самурабі?
Усе час проковтнув, як потоп
з епосу Гільгамеша.
І нам доводиться жити
в ері безправ'я
й погорди до бібліотек...

Кожного разу, коли мені доводилося перебувати у Франції, я відвідував свою давню приятельку, стару кастелянку Елеонору в її провансальському замку. Вона його утримувала в своєму традиційному німбі. Там час-до-часу збиралися на музично-поетичні турніри міннезінгери й трубадури, там у саду ставили п'єси, і замок завжди був відкритий для подорожніх мистців і науковців, щоб полюбуватися довколишньою природою, і також набрати надхнення для нової творчості. Такий стиль був дуже схожий до мого власного.

Ми сиділи на кружганку, обсіянім травневим, м'яким сонцем. Я помітив, що в моєї приятельки від останньої зустрічі помітно посрібіло волосся, але вона далі була рухлива й усміхнена.

– Жанетто, подбай, щоб вітвар Богородиці в каплиці було прибрано ясно-фіолетним бузком і блідо-рожевими трояндами на вечірній молебень. А також, щоб хлопці завчасу поставили кін на завтрашню постановку «Сатинового черевичка». Ви залишитесь, щоб побачити, правда? – звернулась до мене. – Ставлять молоді актори з нашого села, дуже талановиті.

– Хто їхній режисер? – спитав я.

– Як то хто? Я, звісно!

Обід у замку складався з плодів власних городу, саду й поля. Також і вино походило з домашньої винниці. Тільки м'ясні страви привозили із сільських господарств, розташованих між горбами в зеленій долині.

Замок на своїм пагорбі оточений парком зі стриженими деревами, стежки посипані білими кременцями. Навколо рясно буяють ліси з різноманітними середземноморськими деревами й лящать від своїх крилатих жителів. Недалеко мерехтливо срібліє досить великий став, де якраз ковзались кілька човнів.

– То – рибалки, – пояснила Елеонора. – Став дуже багатий на рибу, і його вода приємна.

– Як усе тут і довкола, – докинув я.

У мене з Елеонорою здавна були дружні взаємини, обґрунтовані обабічними зацікавленнями в мистецько-історичних справах, тому я наважився на таке досить інтимне запитання:

– Чи моя приятелька ніколи не думала подарувати комусь своє серце?

Вона всміхнулася й мовила:

– Мені не судилось зустріти в житті Бертрама де Борн.

Я задумався. Вона помітила й відгадала мої думки.

– Я знаю, що ви думаєте, мій друже. Цей замок не матиме продовження... То значить, продовження в такому стилі, який ви знаєте. Після мого відходу, дуже скоро, міська влада продасть його якійсь грошовитій компанії.

– Як це так? У вас нема родичів?.

– Я – остання з довгого роду. А замок – жакливо заборгований податками, які в нас височезні. Мої попередники гуляли ... Я навіть не намагалася покрити всі кошти, бо для того ще за життя мусіла б продати свою посілість... Уряд толерує мої борги з уваги на мій рід і на мій поважний вік... Але зараз після моєї смерти, якась багата фірма зробить тут відповідні зміни й перетворить цей замок в успішне підприємство, мабуть, люксовий готель... Тут серед саду буде басейн з усіма новинками й савною поруч, а там, де оранжерія, поставлять кабаре і бар. Побіч, де інспекти з орхідеями, можуть зробити тенісну площу. Гоблени з сальону продадуть якомусь музеєві, а книжки з бібліотеки – якомусь букіністові, або збирачеві старого паперу...

Очевидно, ніхто вже не ставитиме тут п'єс Кльоделя, і замість пісень трубадурів і міннезінґерів, із платівок тут ляцатимуть джез і рок. Скінчиться доба романтики й почнеться новий реалізм... Тіністі альтанки вже не служитимуть для читання любовних поезій, тільки для сексу...

Я намагався переконати Елеонору про ідейну молодь з мистецькими й духовними зацікавленнями, але самому мені здавалось, що ті переконання не були зовсім щирі.

Одночасно, подумки я запитував себе, як така переміна людської душі діятиме в майбутньому на обличчя світу, його моральні вартості, його дальшу історію? Вкінці, ніякий феномен не може існувати відокремлений від решти, все на землі має якесь співвідношення...

Однак, тим часом, по всіх усядах толочать казку, залишаючи тільки легенду про неї...

ХРЕСНА ДОРОГА

Молюсь, і Твоя рука
в мене на серці,
і Твої очі блаватно тонуть
в мої зіниці.
Я вже не камінь придорожній,
є Хтось, хто слухає
неспівану пісню
і на свою похилу спину
закидає мої бесаги,
такі важкі, і подає
свій кухоль джерельний.

І знов моя голова –
розквітла корона липи,
і тверда моя стежка
стелиться килимом.

Спинаюсь Хресною Дорогою до храму Господнього Гробу. Сходи, покриті плоскими камінцями, розложені як нерівномірні вахлярі, то ширші, то вужчі з одного боку. Хто їх спорудив? Чи вони ще з часів Старого Завіту, з тисяча років перед пришествям Христа, чи збудовані після забору Єрусалиму хрестоносцями, у дванадцятому столітті?

По обох боках сходів – самі шатра й прилавки з різним крамом для прочан і туристів: хрестиками, вервицями, медаликами, образочками, свічками й свічниками, лямпадками, нашійниками, браслетами, сережками-ковтками, хустками, іконками, мозаїками, тарілками, вазами, чайниками, млинками на каву й ще іншим добром, релігійного, особисто ужиткового й домашнього характеру.

Тут і там, у ніші, – каплички із зображенням Христових страстей; тут Він паде під важким хрестом, далі розмовляє зі страдницями, там знову падає під хрестом, потім втирає кривавим потом зрошене обличчя в хустину Вероніки...

Довкола – сила-силенна відвідувачів. Вони голосно розмовляють, гамір заглушує спів якихось прочан, то знов монотонне відмолювання розарія. Треба вважати, щоб не поковзнутися серед натопту і не полетіти кмітьголовою сходами вниз.

Продавці заманюють, розхвалюють свій товар покупцям, а вони сунуть зі своїми фотоапаратами, жадібно знімають кожну подробицю, бо це – святе місце, тут відбувалася та жахлива, найжахливіша в світі трагедія!

– Я також мав своє шатро з побожними пам'ятками на Хресній Дорозі, – сповідається мені старий Леві. – Але одного разу я мав видіння... Ви вірите, що вони існують, правда? Я бачив, ніби то під гору, ще не по сходах, а прямо витоптанною стежкою, спинається на Голготу кишнява людей: купа озброєних харцизів, з кавулями й горпанами, підганяє, наче скаженого пса, якусь людину, на сміх одягнену в багрянлицю, що вже стала катраном... Голова людини обвита терниною, який в'їдається в скривавлене чоло... Людина несе косогором тяжезний хрест, що над її сили, бо виглядає жахливо зморена. Вона падає в порох стежки, але її знову

підводять нагайками, личманами і стусанами . Озброєні забрехи перед начальством вигукують:

– Якщо ти Син Божий, то поможи собі сам! Ти , що ніби то інших спасав, спаси тепер себе!

А за тим в'язнем іде жменька людей: його мати, яку майже несуть на руках, бо що хвилини мліє з розпачу, і ще дві-три особи, над якими насміхається ошаліла юрба...

Я не знаю чи той чоловік був Сином Божим, як проповідують казнодії, бо всі ми є Божими дітьми, але, то була людина. Безпомічна, беззахисна, страхітливо оплюгана й принижувана якоюсь озброєною когортою, що почувалася в правах знущатися над своєю жертвою. Ніхто не зважав на тих кількох людей, що не побоялися насмішок і штовханів потужного почту, який оточував оскарженого...

Якесь чисто людське почуття несправедливості огорнуло мене. Так і сьогодні потужні цього світу поводяться зі своїми жертвами. Я подумав про своїх дідів, що загинули в концентраційному таборі в Дахав, і про арештантів інших могутніх держав, яких мучать в'язницями й каторгами, над якими знущається безсердечна товпа, навіть не здаючи собі справи зі своїх брудних, диявольських учинків...

Розумієте мене, правда?

Я не міг довше продавати свого краму на Хресній Дорозі, багатіти мітом про надлюдську жертву. По тій дорозі капала кров страждальної людини, хто вона не була б, і її страждання використовували на сенсацію й на купецький успіх.

Я не міг довше... Позбувся свого шатра і його добутків, змінив свою працю... Тепер я хлібороб, і мозолями своїх долонь годую родину.

Так хочеться, щоб очистили Хресну Дорогу від усіх тих гендлярських наметів, насадили по обох боках високих кипарисів і дали наказ, що на Хресній Дорозі не дозволено ні говорити, ні співати, ні вголос молитися, хіба подумки...

ОБСЕРВАТОРІЯ МЕТЕОРИ

Предвічні зорі! Скільки чудес
ховається від наших очей?
Які світи розгортаються
за куртинами ваших світел?
Нам блимає тільки небесний іскриш,
засіяний маком небесних вогнів:
Богові іграшка, наче блисняк
у дитячій долоні.

Петрос Космас є моїм другом ще з університетських часів у Болонії. Продовж довгих років триває наш листовний контакт. Час-до-часу ми зустрічаємось, і то переважно він назначає день і місце зустрічі. Він став уже відомим астрономом-дослідником, автором численних книг, яких зміст доступний також непрофесійним читачам, таким, як я. При кожній новій зустрічі він засипає мене безліччю всяких небесних відомостей, аж голова від них крутиться. Признаюсь, що я ласий на кожну новизну.

Одночасно, Петрос – великий любитель життя й життєвих принад. У нього завжди було по три любаски нараз, так що навіть я, зовсім не їхній погордувач, картав його поведінку.

– Петрос, май же дрібку розсуду! Обмежся принаймні однією з них!

– Ти не розумієш, Джованні! Це – зовсім неможливо, бо я не годен так нашвидку оцінити, котра з них найкраща, чи найрозумніша. Зрештою, у тих випадках існує якась зовсім спонтанна селекція. Вони одна одну виштовхують зі сцени, і залишається тільки одна: найкраща й найрозумніша.

– А, може, – найхитріша.

– Це також правда, Однак біда не велика. Я маю ще декількох більше в резерві...

– І все то, напевно, – пустоцвіт.

– Так, очевидно. Я не наміряюсь насправді вибрати, себто: на все життя...

– Уважай, друже! В мене був гіркий досвід...

– В одному я певний. Тим моїм голубочкам ідеться про бакшиш, не про якусь сантиментально-романтичне, і вже зовсім перестаріле в світі кохання...

Однак, коли йшлося про астрономію, Петрос був не тільки зовсім поважний, але й глибоко зосереджений. Він показував мені в телескопі різні світила, пояснював їхні прикмети, причому незвичайно захоплювався красою зазореного неба.

Найбільшим його зацікавленням, і одночасно найбільшою тривогою, були чорні діри в космосі, яким він посвятив особливі студії. При одній із наших зустрічей, яку він призначив у Берлінській обсерваторії, показував мені в телескопі те, що правило йому за безупинне жажіття.

– Дивись! Бачиш? Це – велетенські, монструозні крутежі, колосальні всесвітні турбіни, які втягають у себе все довколишнє... Вони спроможні проковтнути цілі зоряні системи, до нічев'я змолоти все світло... Розумієш, яка то страшна майбутність для всесвіту? Ті діри більшають і більшають. За квадрильйони бозна скільки квадрильйонів світляних років усесвіт може перестати існувати... Залишиться тільки – ніщо...

Я був приголомшений.

– Невже це доказане, чи тільки утопія?

– Це – голос останніх досліджень. Як на сьогодні, нема прогноз на порятунок...

– На щастя, воно не станеться за нашого життя, – досить наївно завважив я, чим заслужив на погордливий погляд свого друга.

Він сидів задуманий і мовчав. Видно майбутнє всесвіту важило йому багато більше ніж наше життя й життя нашої планети.

І ось недавно я дістав вістку від нього, щоб негайно приїхати до Метеори. Подав коротку адресу: Монастир Вознесіння, кімната 17.

Я знав, що Метеора – то величезні, здається допотопні, скелі в північній Греції, на яких побудовані різні монастирі. Напевно, там поставлено нову обсерваторію, – догадувався я. Справді, звідки краще оглядати всесвіт, ніж із того величавого підніжжя, в якого ще й всесвітня назва: «Небесне тіло».

Я був якраз в Атенах. Найняв автомобіль на площі Гармонії, і не гаючись погнав у гори.

То була цікава їзда, з перервою в Арахові, де вдалось мені разом із водієм смачно пообідати бараниною з мішаною городиною, вареною в глиняному казані на дровах, попиваючи домашнє вино з присмаком живиці. Потім ми пристанули на пів години біля пам'ятника героям Термополів, і щойно під вечір добились до Метеори. Хоч їзда, як я вже згадав, була цікава й зовсім приємна, ми втомились, а ще довелося спинатись на скелю видовбаними в ній східцями, так що коли ми врешті стояли на вершку, запала тепла, літня ніч.

Від прибрамного темнобрового монаха ми довідались, котрий то Монастир Вознесіння, і подались до нього. Там зустрів нас якийсь старий схимник і велів почекати. За хвилину надійшов друг Петрос, і ми міцно обнялися.

– Ото ж, Петросе, які в тебе новини? – спитав я. – Ще хвилюють тебе ті чорні, зловіщі діри, і хочеш мені їх показати?

– О ні, друже, – мовив він. – Бажаю показати тобі світло, яке їх стирає.

Я думав, що він поведе мене до обсерваторії, але показалося, що то була церква з великою мозаїкою Вознесіння Господнього над вівтарем.

– Ось тут моя обсерваторія, – сказав Петрос. При сьйві панікадила й лямпад я щойно тоді помітив на ньому чернечу рясу. – Так, Джованні. Звідси дивлюсь на всесвіт іншим телескопом, і він показує мені, як поборювати зловіщі чорні діри. Останнім витязем у вічності завжди буде світло!

ІНДІЯНКА НАД ВОДОСПАДОМ

Велика Вода – вічно та сама
і вічно інша.
Не наслухаєшся її голосу,
що сміється й ридає.
Не надивишся на красу,
якій завидує веселка.
Наче богиня, роздягається
зі ста серпанків
завороженій вічності.

Серед пралісу з височезними аравкаріями й срібнолистими ембуями, земля раптом обривається, і ріка Ігуасу паде в глибоку провалину. Не спадає вона одним руслом, але розділяється, як коси індіанки, на більші й менші течії, що витворюють чудову потрійну веселку.

На правому березі, що належить до Бразилії, сидить задумана індіанка. Не знаю, якого вона віку, бо обличчя покарбоване глибоким смутком. Кажуть, що пересиджує тут весь день. Не знати, де живе, а годується тим, що знайде в кущах і на деревах: пташиними яйцями, ягодами, плодами. Її одяг колись мусів бути дуже гарний, витканий у різноманітні геометричні взори, а на шії і на раменах носить багато шнурків намист із чорних, жовтих і червоних зерен, що показує на її високий сан серед свого племені. Тепер її вбрання вже подерлося, але вона носить його з великою гідністю.

– Чому ти сумуєш, жінко?

– Я не сумую. Розмовляю з богом Тупаном, якому належить усесвіт: сонце, хмари, зорі, праліс, і моє плем'я Гварані. Прошу бога, щоб моє плем'я було, як ця Велика Вода, яку також він сотворив. Бо ця вода не сохне, вона завжди то маліє, то більшає й набирає сили, залежно від пори року.

Але тепер настала посуха серед нашого племені... Молодь забуває давні звичаї, іде в місто й там губиться. Хто народився в племені Гварані, має гордо носити його знамено, бо то закон бога Тупана, творця світу. Якби він хотів, щоб ми були інші, він зробив би нас іншим народом.

– Ти віриш, що бог Тупан тебе вислухає?

– О так! Я не прошу за себе, тільки за наш народ.

– Сьогодні світ змінився, жінко. Він постійно міняється. І твоє плем'я також разом із ним.

– Я знаю, але дещо в ньому не сміє змінитися, так, як у цій Великій Воді не міняється її смак, її свіжість, які походять від вічних дощів неба. То Тупан годує цю Велику Воду її предвічними прикметами, що творять із неї таке прекрасне видовище, яким любується весь світ.

– Ти живеш тут самотна серед пралісу. Не боїшся диких звірів, гадюк, комахні?

– Я вмію з ними говорити. Вони прихильні до мене, бо знають, що я не роблю їм нічого злого. Білі люди роблять їм кривду, бувають жорстокі, бо вони бояться... Як до мене підповзає змія, або коли надибаю дикого kota, я їм співаю, і вони не вважають мене ворогом...

Я бачив, як над водоспадом сиділа задумана, стара індіанка. Вона вдивлялася у воду, і на її покарбованому обличчі ковзався усміх надії.

Дехто гадав, що вона божевільна. Інші вважали її пророчицею.

КІТ КОРОЛЕВИ ГАЧЕПСУТ

Але між диво-звірами
є такі, що їх з руки годують,
або на полонину ведуть гуляти,
коли овечі дзвоники
видзвонюють коломийки,
а вітер на кичері
в трембіту дує...

Було гаряче, мов у горнилі. Їзда верблюдом томила, до того за мною всюди бігала безліч дівтори, від якої трудно було одігнатись.

– Пане, пане, дивіться! Тут – талісман для вас, зовсім правдивий. Я знайшов його вчора біля святині королеви Гачепсут. Він принесе вам щастя! Це – вірний кіт королеви, який завжди буде вашою охороною перед різним лихом. Він буде вашим вірним супутником...

Я взяв у руки малу статуетку чорного kota фабричної продукції, з тих, що їх можна за кілька сотиків добути в будь якій єгипетській крамниці. На його шиї видніло мальоване намисто, ніби то з коралю й туркусів, а на грудях висів ніби то золотий амулет.

– Це – безсмертний кіт королеви Гачепсут... Він вічний... Його душа схожа до вашої власної, тому буде завжди вашим вірним товаришем у всіх починах...

Людина має друзів у звірячому світі. В історії – безліч прикладів великої дружби між людиною й твариною.

Я згадав собаку свого діда, що згинула з туги за ним на його могилі, та різні приклади незвичайної тваринної відданості своєму власнику.

Одна моя приятелька в Ріо-де-Жанейро розказувала, що її пес до смерти боровся з велетенською гадюкою, захищаючи від неї дитину.

В мене була колись, управді дуже коротка, приязнь з крилатою рибою, яку один рибалка прямо викинув на пісок, бо вона постійно напливала йому на вудку й відганяла придатну для покупців рибу. Я взяв нещасну тварину й біг з нею щось з кілометр берегом, далеко від риболовів. Коли поклав її у воду, вона перевернулася на спину, і я думав, що вже загинула. Наплинула нова хвиля, риба знов перекинулася, віджила. Я намагався відігнати її від берега, щоб не попала в руки дівторі, або знову ж таки рибалкам, але створіння плило вслід за мною в мілкій прибережній воді. Довелось знов узяти її в руки, увійти по шию в море, і тоді відкинути далеко від себе в її природний первень.

Коти – більші індивідуалісти, більш незалежні від людського товариства. Вони мають свій світогляд, свої вподобання, але часом також своїх вибранців.

Я був таким в одного чорного kota.

Коли я годинами перебував при письменному столі, кіт сидів поруч і пильно приглядався до мого писальця. Часом пробував диткнутись до нього лапкою, може, в надії щось мудре написати, як мені бракувало фантазії. Він не був настирливий, завжди знав, як

довго може мене забавляти, і коли я був зовсім закиданий різними справами, тихо сидів на балконі й щось собі роздумував. Котячі думки завжди кольоритні й вигадливі.

Я добув його на сходах нашого будинку. Помітив, що тварина, яка завжди радо ласилася до моєї долоні, почала байдужити й зовсім не реагувала.

– Що тому котові? – спитав я власника-м'ясника, що мав ятку поблизу.

– Він хворий, певно, здохне.

– Чому не підете з ним до ветеринара?

– В мене нема часу з котом по клініках ходити й ще гроші витратити. Хай здиhaє, люди також гинуть.

– Цей кіт уже був ваш, – сказав я, взяв kota до торби, і поніс прямо до ветеринарної клініки.

– Докторе, подивіться, чи цей кіт має можливість жити. Він кашляє, і з носа тече йому якась рідина.

Ветеринар оглянув тварину, зміряв під хвостом гарячку й мовив:

– В нього нема запалення легень, але він дуже хворий і вимагає опіки. Перш усього, мусить бути в сухому, бо весь перемок, мабуть, від учорашнього дощу. (Власник kota не дав йому навіть якоїсь скриньки зі шматкою, де кіт міг би ночувати). – А потім, – продовжував ветеринар, – у нього суцільний брак вітамінів. Шерсть його дуже ліниться. Треба йому дати кілька ін'єкцій антибіотиків, і мусить зажити зо дві пляшки всіх вітамінів.

Я забрав kota до себе. Примістив його на оскленій веранді, дав йому добре вистелений кошук, купив приписану поживу й скриньку з піском для всіх потреб. Молока він не хотів пити, бо певно з дитинства його не смакував. Перші дні сьорбав тільки воду з мисочки. Я вже боявся, що доведеться штучно його відживляти, бо нічого не їв.

Однак після декількох ін'єкцій пеніциліну й заживши першу пляшку вітамінів, які треба було закрплювати йому збоку між зубами, і якими він рясно мене обпорскував, повернувся його апетит.

Кіт почав набирати ваги, дістав пишне, густе хутро, і зовсім подобав на якогось чорного принца з Мадагаскару. Він стрибав мені на коліна, муркотів і ластився. Мої друзі його подивлялися, старалися про його ласку й намагалися його погладити, але він ухилявся від їхніх пестощів.

Ми прожили в мирному спілкуванні десять літ. Але ось, з однієї днини кіт почав відмовлятися від їжі, лінився, худів. Не допомогла вся лікарська опіка. Кіт загинув.

Мушу признатися, що для мене та втрата, може тому, що живу самотній, була наче втрата дорогого друга. Боліло те, що в мого kota була тільки тваринна душа, що його страждання, такі схожі на страсті людини, не мали надії на якесь вічне блаженство, яким ми, люди, себе потішаємо.

Щоб розвіяти свою скуку, я полетів до Каїра, бо знав, що старі єгиптяни вірили в безсмертя тварин. Тинявся по мечетях і музеях, оглядав піраміди і сфінкса в Гізе, їздив до Мемфіса й Карнака, бродив під велетенськими колонами, по гробовцях фараонів із фресками й скарбницями, але всюди реп'яхом тримався мене якийсь постійний смуток.

І що ви скажете? Я не забобонний, але слова того малого араба принесли мені якесь велике відпряження. Все на світі, подумав я, навіть найменшу комашку, Господь тримає в своїх долонях, і всі ми: люди, тварини, рослини, навіть мінерали, належимо до Його творчости, яка має своє вічне призначення.

Чорний кіт королеви Гачепсут сидить тепер у мене на полиці над письмовим столом.

САМУРАЙ І МАНДАРИН

І Той, хто велів сім разів сімдесят прощати,
скрутив нагайку й прогнав
мінайлів і гендлярів зі святині,
бо слід прощати те, що ображує твою плоть,
але не те, що оплюгує
твоє Святая Святих.

На яві, чи в уяві, я був гостем у мандарина. Підкотивши ноги, сів біля нього.

Мандарин хилився над звоєм шовкового паперу, і кисткою вимальовував на ньому мудрі думки. Прийшов до нього самурай, уклонився і з насмішкою мовив:

– Заки ти тут мережав тушшю білість паперу, я вбив свого ворога.

Мандарин хвилину подумав і мовив:

– Тепер син твого ворога вб'є тебе.

Самурай засміявся:

– Тоді мій син уб'є його.

Мандарин хвилину подумав і відповів:

– А що, коли його брат уб'є твого сина?

– Тоді мій другий син уб'є його.

– А що, коли його другий брат уб'є твого другого сина?

– Тоді мій небіж уб'є його.

– А що, коли твого небожа вб'є його небіж?

– Тоді мій другий небіж уб'є його.

– Адже в тебе нема другого небожа! – спокійно мовив мандарин, і знов почав писати чорною тушшю на білім шовковім папері. Самурай довго думав, а потім відрік:

– Тоді мій найближчий родич уб'є його.

– А коли якийсь родич твого ворога переможе твого родича, і подарує йому життя?

– Тоді мій родич поповнить гаракірі. Бо для самурая – негідне стати переможеним і приймати ласку від свого ворога.

– Адже твій ворог не був би більше твоїм ворогом, тільки твоїм приятелем.

– Однак він був би духом вищий від мого родича, і цього самурай не може прийняти.

– Ти признаєш тоді, що такий противник був би твоїм духовним зверхником, чи не правда?

– Такого не сміє бути. Ми – завжди переможці. В нас були камікадзе, готові віддати своє життя за престиж нашої країни. Вона – безсмертна.

– Ніщо безсмертне на цій землі. Вона також минеться за мільярди мільярдів світляних років.

– Так, але до того часу моя країна має бути безсмертною.

– Ти ніколи не знаєш, коли настане її загин. Не забувай, що всі потужні держави з часом минають, і їхній кінець, переважно, зумовлений їхніми гріхами й пороками.

– Але також і немощами.

– Треба мірити гріхи й немощі не людськими, тільки вічними мірами.

– Що ти називаєш вічним?

– Це те, що не минає, що завжди діє, що не зуживається. Те, що вище від нашого розуміння, від нашої гордості, від наших принципів і приписів.

– Ти думаєш про божество?

– Так. Серед людей воно має назву: Любов. Тільки вона є цілителькою всіх трагедій, розпадків, руїн, катаклізмів...

– Навіть тоді, коли вибухне вулкан?

– Вона вічна й переживе. На ній наново треба будувати. І навіть, коли світ минеться, найвище божество буде нас судити в обличчі Любови.

Самурай задумався.

– То значить, ми не маємо захищати того, що нам святе, і маємо дозволяти щоб ворог його нищив, і зневажав?

– Тоді ми грішили б проти Любови, – відрік мандарин.

– А як тоді боротися з ворогом?

– Треба його подолати нашими цнотами: працею, справедливістю, ревністю, побожністю...

–То – довга дорога...

–Так, але тільки вона веде до цілі.

Самурай недовіриливо вклонився й покинув мандарина, який спокійно далі кисткою малював свої думки на довгих звоях шовкового паперу.

Д В І Л Я М П А Д К И

Яким рожевим був би сад,
коли б у ньому не було
нещирих усміхів.
Яким блакитним був би день
без обрахованих,
холодних слів...

Наша валка пілігримів добивалась до Вифлеєму. Втомлені незвичайною їздою на верблюдах, відпочивали в придорожній гостинниці. Всі скидали кілька шелягів у шапку нашого погонича, молодого ще хлопця в одязі бедуїна, який упродовж всієї подорожі завжди підспівував якусь мелодію з багатьма мелізмами, і мав хапливі рухи, немов би постійно готові схвати до своєї киші якийсь бакшиш.

Між прибулими просувався також із хлопчиком-провідником сліпий жебрак. Його сльозаві очі наводили на всіх співчуття й милосердя. Адже ми вже, з Божою ласкою, доп'ялись до святого місця, і завтра вже мали йти поклонитися тій убогій ясині, яку перетворено на величавий собор, і де на срібній зірці, завбільшки новонародженої дитини, як каже повір'я, лежало Боже Дитя.

Усі ми скидали по драхмі в його кабзу й діставали навзаєм подяку й благословення в ім'я Аллаха й Ісуса Христа, якого араби також почитують, як одного зі своїх пророків.

Ми вечеряли при ватрі, де в мідяному гладуні смажилася ягнятина з баклажанами. Помітили, що одна з наших прочанок запопадливо перешукувала свою подорожню торбину. На запитання деяких супутників відрекла, що з неуваги в поспіху скинула для жебрака монету на десять драхм, і що тепер вони їй забракнуть у дорозі. Всі її жаліли, але що зробиш? Раз хтось неуважний, мусить понести наслідки своєї неуваги. Потайки ми вже надумували зібрати в громаді гроші й віддати їй ту втрату.

Після молитви, ми почали вечеряти. Молодий погонич верблюдів співав нам свої пісні, і радо збирав від нас признання й солодощі.

Коли ми вже збирались на нічліг, знов перед нами з'явився отой сліпий жебрак із хлопчиком-провідником.

– Хай Аллах має всіх вас, прочан, у своїй опіці, хай вас провадить усіма дорогами й щасливо вас поверне до вашого краю. Я вдячний за вашу щедрість, бо живу з ласки пілігримів, але ось сьогодні хтось із вас, певно через помилку, скинув до моєї кабзи великий гріш. Десять драхм ніхто не дає навіть такому нещасному сліпцеві, як я, тому я приніс їх назад, щоб із моєю глибокою подякою й благословенням віддати власникові.

– Я не прийму назад тих грошей від такої святої людини! – вигукнула наша супутниця.

Всі ми, дуже зворушені й огорнені якимсь високим небесним почуттям, щедро обдаровували жебрака, якого очі наповнялися сльозами вдячності.

Вранці всі ми подались до собору, де кожен купував лямпадку з оливою й запалену ставив на стаяк під іконою Пречистої Діви з малим Ісусом. Також і молодий погонич верблюдів і сліпий жебрак пішли за нашим прикладом. Оба купили по лямпадці й намагались їх засвітити.

Тоді сталась якась дивовижа: лямпада хлопця-погонича зразу весело загоріла ясным вогнем, тоді, коли та, яку купив жебрак, почала диміти, коптіти, непевно палахкотіти, а потім угасла. Він просив допомоги в свого провідника, але як оба не заходились, лямпадка відмовлялась загоріти. Врешті, розлючений жебрак покинув її й вийшов із собору. Ніхто його більше не бачив.

Дехто серед нас хотів видіти в тій події якийсь Божий знак. Виглядало, що Бог, чомусь, не хотів прийняти жебракової офіри. Інші приписували тій сцені якісь природні причини: може, гніт був поганий, або якийсь сміхун долив води до оливи.

Коли ми знову повернулись до гостинниці, звернулись до нашого митрополита із запитанням про його думку.

– Чудеса рідкісно являються, – мовив він, – але вони бувають частіше, ніж ми собі уявляємо, бо кожен раз намагаємось пояснити їх розумово, тоді, коли вони існують у надприродний спосіб. Ця подія нагадує мені офіру Авеля й Каїна. Ми не маємо права осуджувати, бо не знаємо людського серця, тим паче Божої думки. Однак, якщо жебрак не був чесний, Бог мав право прилюдно це показати...

– Як нечесний? – спитав хтось із гурту.

– Він міг би, скажімо, з обрахунку дати нам тут таке видовище. Бачив, що наша група складається із приблизно двадцяти пілігримів, і якщо віддасть десять драхм, ще й до того з відповідним вступним словом, наша громада, в дорозі до святого місця, віддасть йому подвійно. Тоді за одну драхму йому дістанеться дві, себто двадцять драхм за десять попередніх, яких також, може, не приймуть назад...

– Але ж він сліпий, і його очі були повні сліз вдячності... – мовила одна розчарована прочанка.

– Усе ж таки він достаточо бачив зміст своєї кабзи, а також і сам намагався засвітити лямпадку, – відрік їй один прочанин.

– Багато сліпців уміє вдавати видючими очима справжню сліпоту, – докинув інший.

У цьому випадку ми не мали ніяких певних доказів... Важко судити людину, не знаючи її душі. Однак, якщо гіпотеза нашого митрополита була правильна, перед нашими очима могло відбутись чудо: Бог прийняв жертву хлопця-погонича верблюдів, бо в нього не було вже сподівань на якусь пізнішу ще нагороду, і відкинув дарунок жебрака з обдуманною крадіжкою...

Про ту подію, а може тільки легенду, розказувала мені тітка-баба Дуня, яка їздила в групі пілігримів разом із митрополитом Андреем Шептицьким до Святої Землі.

ТАНЦЮРИСТКА БОГА ІНДРИ

Моє кохання, як соняшник,
головою до світла.
Не знає зазіхань,
любуеться своєю щедрістю.
Вільне, як сокіл
у блаваті безодні,
високо ширяє
над різними формами
посвяченого егоїзму,
постійно в пошуках
тотальної краси
й безсмертя.

Зачудований стою у святині, серед багатих скульптур із руками медуз, і мальованих килимів із зображенням богів: Вішну, з голубим тілом, що, сидячи на розквітлому лотосі, грає на флейті, у супроводі святих корів і дівчат із сережками на окриллях носів та браслетами на кісточках ніг; Шіви, прикрашеного вінком людських черепів, танцюючи на тілі немовляти; Ґануша в рожевій ґірлянді, що своєю слоновою трубою гортає сторінки «Магабарати».

Перед головним вітарем із зображенням бога Індри серед вогнених язиків танцює молода дівчина. Вона вдягнена в золоту тканину одягу, що звільняє тільки шию, руки й ноги для ритмічних жестів. Голова оздоблена дорогоцінною митрою, і вся вона обсіяна коштовними прикрасами на пальцях рук і ніг, намистами й амулетами.

Я пригадав собі, як колись у порожній каплиці Авґсбургського закладу Фугґерів, куди я ввійшов якось в обідню пору, угледів стареньку жінку, що побожно стояла перед вітарем і співала. То була зворушлива молитва, тільки для Господніх вух.

Існує також одна середньовічна легенда про штукаря з цирку, який хотів що-небудь подарувати Богородиці, але не мав нічого коштовного, тому вирішив перед її вітарем робити свої штуки, у надії, що вони сподобаються Діві Марії.

Тепер я також непомітно ввійшов до порожньої святині. Танцюристка подобала на втілення молитви. Ніколи більше мені не доводилось угледіти такої довшеної ґрації в шовкових рухах і виразі обличчя. То була майже дитина в трансі святости.

Помітивши мене, вона зупинилася.

– Ти – велика мисткиня, – сказав я. – Могла б виступати танцюристкою в найбільших театрах світу.

– Я не бажаю театрів світу, – відрекла вона. – Мені вистачає бог Індра, якому я посвятилася.

– Але всесвітній бог має багато танцюристок. Ти – молода, колись, певно, одружишся й будеш танцювати для свого вибранця.

– Моїм вибранцем уже тепер є бог Індра. Він відвідує мене в снах.

– Ти не завагітнієш від тих відвідин. Колись захочеш мати потомство, бо то – природне бажання кожної жінки.

– Моя вагітність – іншої природи. Це вона дає мені фантазію й вчить щораз іншого танцю для мого коханого. О, ти не знаєш, яка то розкіш відчувати в собі священний вогонь!

– Але з часом ти постарієш і не зможеш з такою елястичністю виконувати своїх вихилясів. Тоді бог Індра покине тебе для іншої танцюристки.

– Ти – жорстокий. Але, правдоподібно, так станеться. Однак мені вистачає моя відданість і моя власна любов. Усе інше – тільки ласка, якої ми смертні не можемо вимагати. Ми – тільки його створіння, не належимо до родини богів.

– Дехто інакше думає...

– Нещасна їхня доля, коли прокинуться від самоомани.

– Ти щаслива, танцюристко?

– Я щаслива, коли я танцюю.

– А коли перестаєш танцювати, коли йдеш спочити, поживитися, скупатися в холодній воді Ґанґу?

– Тоді я щаслива, у дожданні наступного танцю.

– Отже, щастя залежне тільки від тебе самої?

Танцюристка задумалась.

– Не тільки від мене. То бог Індра посилає мені свої бажання, які я радісно виконую. Щастя залежне від уміння відчитати його волю. Я намагаюся, але в останньому діє його свята ласка, бо мені могло б забракнути достаточної віри в його любов.

З подивом я дивився на малу танцюристку серед великої святині бога Індри, яка об'явила мені святість свого великого кохання.

БОЖИЙ ПЕРСТ

Страшна Твоя помста, Господи!
Молімося, щоб боязнь Божа
поселилася в грішниках,
бо Його кара може звалитися
також на праведних.

На північний захід від Ріо-де-Жанейро простягається гірське пасмо, що рядом високих шпилів, наче знаками окликів, у погідний день видніє на небосхилі. Найвищий з верхів є Божий Перст, що зображує велетенську камінну руку з піднесеним пальцем, яка наче нагадує людям їхнє земне завдання, і повинність віддати хвалу Творцеві за такий прекрасний краєвид.

Гори, покриті тропічними деревами, що розцвітають біло, рожево й фіолетно, правлять за прибіжище різнобарвним птахам і різновидам тварин. Там імператор Бразилії, Педро Другий, велів був збудувати свою літню садибу, де він ховався в прохолодних леготах від спеки своєї столиці. Гарна дорога серпентиною в'ється все вгору й вгору узбіччями, які рясніють від папоротей і голубих гортензій. Серед тієї віковичної зелені де-не-де проблискують хутори й багаті вілли.

– Це – Божий рай! – вигукнув я одушевлений.

– Так, рай, але не всюди Божий... – відрік мій друг Андре.

– Що ти маєш на увазі? – спитав я.

– Мені сумно признатись тобі, чужинцеві, але тут – не все веселий карнавал із накрами й тимпанами, самбою, кадрилими й кабріолетами... Тут, у деяких місцях, відбуваються жахливі дієства... У цих горах ховається мафія сатаністів, що офірують чортові дитячі страсті в кривавих дієствах... Вони вилловлюють бідних дітей десь на передмістях, або у віддалених поселеннях, і приносять їх у жертву, у надії дістати за те від Сатани різні привілеї... Кажуть також, що роз'їжджають зі своїми лікарем і санітаром власною каміньйонеткою, ловлять дітей і на швидку руку вибирають із них вітальні органи, придатні на перещеплення... Бідні жителі бояться залишити дітей одинцем надворі, щоб їх не зловили ті диявольські злочинці...

– Це ж монструозне! – вигукнув я. – Невже нема тут нагляду над таким жахливим божевіллям?

– Ніби є. Часом само населення мстить. Колись тут зловили на такому демонічному вчинку якогось купця, що точив кров із дитини... У в'язниці, куди його посадили, самі злочинці десь роздобули мотуз і повісили його в келії... Однак такі справи тут відроджуються. Кажуть, що хтось важливий серед наших політиків належить до тієї секти й покриває її... Як бачиш, тут усюди розкішні вілли, а в них – усе золото, коштовне каміння, басейни з водограями, колекції мистецьких картин і скульптур... Усе то можливо добути за органи на перещеплення, які пересилають, на замовлення різних держав, за кордон.

– Що за жах! Невже всі ті оселі такого началу?

– Очевидно, що ні. Деякі жителі навіть не знають, які звірства тут діються. Інші вважають, що все – тільки вигадка.

– Чи ті сатаністи не уявляють собі, що існує Божа кара?

– Вони вірять у всемогутнього Сатану, бо кара Божа не спішиться, як знаєш. Бог не віддає також одразу заслуженої заплати...

Хоч спека була нестерпима й тривала вже понад місяць, я повернувся до Ріо-де-Жанейро. Мусів кілька разів на день брати душ, однак вода в крані не була прохолодна й і не відсвіжувала. Щоб хоч надворі трохи мерчало, але повітря було сухе, і сонце здавалось, стояти весь час у зеніті. Я пив воду з холодильника з цитриновим соком, та щохвилини дивився на прогнозу погоди в телебаченні.

Аж ось одного дня небо затягнулося низькими, темно-сірими завісами й темно-жовтими видмами. Почалася буря, що з години на годину лютішала, ставала несамовитою. Згасло світло, завмерли радіо, телебачення, телефон, довелось сидіти серед дня в глухій темені. Після кількогодінної зливи дещо проясніло, я виглянув на вулицю й узрів, що вона була вся покрита поломаним галуззям дерев і різним крамом, навіяним звідусіль. Щойно за два дні відновилась електрика, і можна було знов загри́ти в кухні якусь теплу страву.

Я ввімкнув телевізор. Показували жахливі сцени з високогір'я, яке найбільше постраждало від тієї бурі: порозвалювані гори, засипані оселі, бездомні, ранені люди, блудні, голодні собаки... З Ріо-де-Жанейро помчала допомога з лікарями, медсестрами й добровольцями, облаштованими шатрами, матрацами, одягом, поживою, лікарствами, питною водою...

Згодом почали відгрібати завалені вілли, виносити сотні мерців, забирати осиротілих дітей, бездомних людей і блудних тварин до прибіжищ... Зголощувались добрі особи, які приймали до себе сиріт і домашніх тварин... В таких обставинах пробуджується людське серце, закидане різними підрядними справами. Деяких засипаних осель, однак, зовсім не відгрібали, бо не було найменшої надії знайти живим когось із їхніх давніх жителів.

Як могла статися така велетенська трагедія? Ті гори виглядали незнищенні, на таких кріпких, кам'яних підніжках! Геологи пояснювали, що стався незвичний феномен: небувала спека розпекла камінь до розчавлення, наче в потужному горнилі, і що в ті тріщини впала несподівано така потужна злива, яка спромоглася за кілька днів зовсім їх роздробити й порозвалювати.

Ми бачили, як з гір звозили сотки домовин, деякі зі шляхетного дерева, з багатими оздобами... Я думав, що мертвим уже зовсім непотрібні такі привілеї. Краще було б, якби їхні родичі, заклопотані зовнішніми справами, молились за них, бо, може, тим нещасним душам було дуже треба ревної молитви...

Андре їздив добровольцем у гори. Коли ми знов зустрілись, я спитав

– А що, друже? Довго ми ждали на кару Господню?

Він сумно відрік:

– Не знаю, чи постраждали тільки ті сатаністи. Напевно, не тільки вони. Але в Новому Завіті сказано, що з кукіллю вирветься також і добрий колос. Аж опісля розділиться, що звезуть до комори, а що кинуть до вогню. Божий Перст високо виднів для всіх жителів: вони могли вибрати.

НИТКА АРІЯДНИ

Ми заслоняємо світло
власною тінню
і на осліп бажаємо
вийти на стежку
з глибокої темені.

Вже від декількох тижнів я вештався по грецьких островах. Зрозумів, як творилася пребагата грецька мітологія, коли людина від острова до острова зустрічала зовсім інший світ. Дивлячись з берега одного, уявляла, що там існувало, чи що відбувалось на тому іншому, який надив своєю містерією.

Я любувався вітряками й малими капличками в Міконосі, одушевлений ішов стежкою між колонадою левів у Дельосі, уявляючи там святкування Аполлона серед співів і хороводів ; на хребті осла підвівся на верх півмісячного гористого Санторіні; молився в печері Святого Йоана на Патмосі, де улюблений євангелист Ісуса написав «Одкровення»...

Мене захоплював струм історії, нашарування різних племен, різних культур. То було помітне особливо на Креті, де мішалися залишки старовинної Мікене разом з арабськими, римськими й середньовічно-норманськими первнями. Недалеко від величавих колон святині Позейдона в Ліндосі, через які, мов крізь велетенську мармурову арфу, грало проміння західного сонця, у сусідському Родосі тяжіло склепіння фортеці Гогенштауфів, вознесене хрестоносцями...

Особливо Крета захопила мене своїм архаїчним багатством. Я подався до Гноссоса з надією пережити декілька годин у славетному Лябіринті з колонами, поставленими витонченим кінцем на малій базі, щоб хоронити його величаву структуру від наслідків землетрусу, який часто навідує егейські й середземноморські острови. В музею оглядав колосальні коблики й щити, які захищали тіло всього воїна, а також вази піскового кольору із зображеннями подвійного топора й лілеї, знамена Крети.

Однак, щось постійно тяжіло на мені. Тінь страшного Мінотавра лягала важким каменем на душу. Я не міг позбутися враження, що якась нещастя, чи якась погана пригода на мене чигають... Намагався розвіяти свої передчуття щасливою думкою про відвідини його славної палати.

Мене, як науковця-історика, впустили без провідника, маючи враження, що сам подолаю всі меандри дивовижної будови, де кожна її частина не тільки дивувала урбаністикою, що далеко перевершувала свою добу, наприклад, каналізацією з пливучою водою. Особливо захоплювали темно-вишневі й жовті фрески, які не поблідли в протязі довгих століть, із представленням штукарства танцюристки, що з акробатичною звинністю перестрибувала великого буйвола, дбаючи при тому про вигляд своєї зачіски, – звичаю, що об'явився притаманним для жінок різних епох і культур, мабуть, ще з епохи Адама й Еви.

Я уявляв собі, що ті кретянки мусіли бути здорові й природно запашні, тоді, коли, наприклад, французенки з Версалю, за часів Людовика Чотирнадцятого, не маючи навіть подібних санітарних вигод, одягнені у свої важкі криноліни, яких не можливо часто прати,

мусіли вживати гострих парфум... А достойні принци й каваліри випорожнювали свої нічні урини прямо вікном у сад...

Так забавляючи себе різними порівняннями, я переходив від однієї залі до другої, і врешті помітив, що безнастанно крутився колом, повертаючи завжди в ті самі місця.

– Де тут вихід? – питав сам себе із тривогою, і знов починав свій глухий коловорот. Вкінці попав у справжній відчай. Здавалось, що недобрий Мінотавр тримає мене в своїм володарстві, яке я не мав права осквернити своєю присутністю.

Таке почування не залишало мене. Вкінці я сів на один причілок і почав роздумувати, де тут перешкода? Успокоївшись, усвідомив собі, що весь той туго завузлений лябіринт – тільки в моїй власній душі, що коли його розмотаю, знайду нитку Аріядни.

Пригадав собі той епізод зі своїм другом, якому я довіряв, мов рідному братові, і який показався негідним. Я не міг йому простити й відповісти на його останнього листа, в якому він, дуже непереконливо, пояснював своє ставлення. Тепер прийшла мені думка, що, може, його дія була зумовлена якимсь невідомим мені психічним станом, слабкістю. І що врешті не варто прив'язувати одній події довічного гніву, що краще дати волю щедрості, ніж почуттю образи.

Я підвівся й закріпив, що вихід із Лябіринта був напроти мого сидіння.

КОЛЯДНИКИ ВОВКІВ

Радійте, діти Всевишнього!
Гряде Рождество спасіння,
веселіться сопілками й цимбалами!
Церква вже в білій хустині,
і кожна сніжинка – праобраз
небесного світила.
Під покровом зими
проснулись листок і корінь –
парості на свято весни.
Радійте сини та дочки:
будяться ваші парості,
щоб рясніти вище дзвіниці.

Ще замолоду я довідався від Дмитра, товариша зі шкільної лавки, про давнє поселення його родичів на Закарпатті. Там мала існувати стара дерев'яна церковця, на щастя ще не покрита бляхою, під якою гниє дерево, і не розмальована зверху олійними барвами, як то сумно опісля часто доводилось мені бачити. У тій церковці мали би ще існувати іконостас, із примітивним зображенням святців, а також старосвітські ікони, хрести, хоругви й інше церковне добро, що пережило горесвітні роки й залишилось не запримічене богохулами й гендлярами, які дорого продавали закордонним музеям дідизну нашої землі.

Була гостра зима, і я вирішив відвідати свого друга в поселищі його родичів. Легкі, дерев'яні сани обіцювали гарну подорож під теплою бараницею. Ми переїздили засніжені села, горби й долини, і десь аж на пообіддя доїхали до наміченого посілля.

На моє здивування, там царив якийсь неспокій. Група людей стояла на малому майданчику перед церквою, щось вигукувала, щось радилась. Ми з погоничем довідались, що група дітей уранці вибралася до сусідського села з колядою, мала повернутися до обіду, але до того часу не повернулася, а хтось приніс вістку, що в близьких лісах появились вовки, які нападають на людей і тварин, часом навіть на упряжених коней. Мали роздерти попередньої ночі на узліссі якусь дику, а може якусь заблукану домашню, звірину.

Великий жах огорнув людей.

– Матінко Божа! Дай, щоб наші дітки повернулись до хати! – ломила руки молода жінка.

– Повернуться, – повторяв старший чоловік, – адже вони понесли із собою велику, освітлену зізду, що сипле іскри довкола, а вовки бояться вогню, – намагався потішити її, але відчувалось дрижання в його голосі.

– Діти вже не такі маленькі й зарадні, – додав молодий учитель.

– Що ж зарадиш проти зграї вовків, особливо, коли вони голодні, – настоювала молода жінка, але якась бабуса, може її мати, пригорнула її до себе й мовила:

– Цить, доню! Не накликаймо страхіть, молимося до Богородиці.

– Що тепер діяти? – радились люди.

– Найкраще вибратись ланкою саней за колядниками, – порадив хтось, і всі зараз прийняли ту думку.

Швидко п'ять саней виїхало на вузьку дорогу, а потім із трудом посувалося стежкою під лісом. Наші сани приєдналися до ланки.. Всі стежили зором за якимось слідом колядників, але тим часом ми їх не бачили.

– Може, вони пішли прямо лісом, щоб скоротити дорогу? – запитав один із гурту. – Треба б піти за ними, але що буде із саньми?

Справа набирала драматичної забарви. Ми вирішили залишити одну частину людей біля саней, а друга мала рушити вкупі стежкою через ліс.

Біля саней зараз розпалили ватру з позбираного ріща, а я з Дмитром, який також знайшовся в гурті, пішли з іншими в пошуках дітей, западаючи по коліна в сніг. Ми гукали в надії, що вони відгукнуться, але відгомону не було.

По довгих шуканнях, знайшли врешті слід малих колядників і пішли за ним на малу поляну, де вони всі сиділи в купі, і грілися одні до одних.

– Слава Богу діти живі!

З радістю ми їх забрали до саней, де посинілих від морозу загрили наші теплі бараниці.

– Чи вас не зустрічали вовки? – запитав Дмитро.

– Зустрічали, і ми їм колядували! – відповів малий Гриць

– Вони зовсім не люті. І між ними є малі вовченята... – весело потвердив більшенький Василь.

– Їм подобалась наша коляда. Всі вони посідали напроти нас і слухали, – додала Ганнуся.

– Діти перемерзли й маячать,– сказав хтось з гурту.

– Може, і ні, – відрік молодий священик. – Святий Франциск Ассізький розмовляв із вовком, а діти ще в стані святости...

– Тут, у Карпатах, де поселились мавки, арідники й Чугайстри – все можливе. В нас якесь особливе мітичне підсоння...

– А, може, ті вовки незвично музикальні й любуються колядками, – насмішкувато додав один юнак.

– Якби воно не було, але певно діти мали над собою охоронну небесну руку, – роздумував я, – бо певно якась мати ревно за них молилася.

СОНЦЕ З КУКУРУДЗЯНИМИ ЗУБАМИ

Ті, хто сіє несправедливість,
сіють ненависть.
Тільки святі прощають
своїм кривдникам,
але святих небагато
на цьому широкому світі,
де кожна кривда
корчиться в пологах помсти.

Під колосальною Пірамідою Сонця стара мексиканка випікає тортільї на гарячому камені. Поруч, дідуган з типовим, смаглим обличчям і орлиним носом ацтеків продає глиняні сонця, розмальовані якими барвами. Я купую одну тортілью й одне сонце.

– Ви любите кукурудзу? – питає дідуган.

– О, так! Я люблю все з кукурудзи!

– Тоді ви розумієте душу наших предків, – каже старий. – Вони обожнювали кукурудзу, і навіть сонце ацтеків мало золоті, кукурудзяні зуби... Ви приїхали з Північної Америки?

– Ні, я з Європи.

– Я так і думав... І як вам подобається наше Мехіко?

– Воно – прекрасне.

– Але ж ви, певно, були вже в Північній Америці... Чи вона краща від Мехіко?

– Ні, не краща.

– А чому ні?

– Бачите, у Північній Америці є цивілізація, а в Мехіко – культура.

– Кажуть, що в англійській мові то одне й те саме.

– Думаю, що цивілізація, то щось практичне: широкі дороги, вигідний транспорт, добра організація, порядок, солідні установи... А культура, то ніби те саме, але з потребою краси, в якій є щось сакральне...

Дідуган підійшов до мене й низько вклонився.

– Ви – самотній чужинець, що зумів дати точне окреслення нашій країні. Я дуже вам вдячний. Багато людей приїжджає дивитись на наші святині, оглядають у музею наш славний годинник ацтеків, наші скульптури, різьби, наші глиняні та металеві посудини, але не розуміють їхньої самотності...

Кажуть, що вони – цивілізовані. То все – бредня. Сьогодні кожен болбот так базикає. То – інтузи, У нас була автаркія, нам вони були і є зайві. Ми мали свою борть і своє бердо... А вони сюди прийшли з каверзою до нас з амвони говорити! Кожен копил може прикрити свою

лисину інфулою й вдавати єпископа! Вони здатні тільки на лефу й каботаж, а ще вміють карати, брати людей у застав, завжди готові на лівку!

Тут, як певно знаєте, процвітало королівство Монтесуми Другого, що повірив підхлібним конкістадорам Кортеса... А що ті бортаки розуміють про нашу культуру, нашу мораль, нашу гостинність? Розтоптали їх своїми чоботами, як щось гідне погорди.

Там, у столиці, де стояв палац нашого короля, стоїть тепер велетенський собор... Золото ацтеків перелито на прикраси вівтарів... Але Бог не приймає краденої офіри, вони цього зовсім не розуміли. Однак, залишилися наші найбільші здобутки, яких не можна затерти. Дух ацтеків і маїв досі володіє цією країною, хоч нащадки давніх племен збідніли, і продають чужинцям тортільї й глиняні сонця...

Я подумав про наші рідні знівечені замки й палати, церкви й дзвіниці... А також про килими, різьби, вишивки, кераміку з Опішні й Косова, і писанки, що довгими століттями приносили славу нашим сусідам...

ПОШУК САМОЦВІТІВ

Ми шукаємо самоцвітів,
а вони в іншому місці.
Їх знаходить невинна рука,
що шукає в них іграшку,
не оздобу своїй особі.

Ми вибралися вдвох до Криму. Я й не сподівався зустріти там так багато небуденного! Наші друзі-кримчани, з якими ми були знайомі тільки листовно, особливо Лесь, подбали про наше обізнання з тим чудовим півостровом України, власником різноманітної культури. Мені вперше довелось побачити в Євпаторії караїмську кенасу, оглядати Старий Крим (раніше Солхат) з музеєм Олександра Гріна, підпертим якорем, чути розповідь про його мудру собаку, що підшіптувала авторові сюжети до його книжок про море, які я радо читав замолоду.

Їздили ми також до Коктебеля. Крізь голосник якраз подавали ще давні радянські пісні, яких слухала горстка удекорованих медалями ветеранів, коли ми якраз оглядали побіч картини в музею Максиміліяна Волошина. Потім блукали променадою з крамницями, де продавали всякі дорогоцінності, навезені венецькими кораблями. Скільки там коштовного каміння й золота в кіосках! Побіч бовваніла велетенська тіль гори Карадаг.

– Їх, справді, шліфують і оправляють у Венеції, але вони таки з Криму, – пояснив нам Лесь. – Сирівці самоцвітів добувають якраз із цієї гори.

– Як це цікаво! – захопився Михась. – Є там якась копальня самоцвітів?

– Очевидно, щось подібне мусить там бути, але кажуть, що навіть на поверхні їх можна надібати.

– Друзі! Це ж неабияка нагода на небувалу пригоду! Виберімося разом на Карадаг шукати самоцвітів!

Спочатку ми насміхались з Михася, але потім його захоплення перекинулось також і на нас. Чому би ні? Що маємо до страчення? А всяка пригода надається для пізнішого спогаду.

Отже, ми вирішили спинатися на Карадаг. Вибралися вранці, коли сонце ще не прокинулось. Найняли човен, який підвіз нас аж до підніжжя гори. Потім, крутою стежиною почали спинатись. Виявилось, що наші зусилля, гнані надією знайти якийсь великий рубін, чи ізмарагд, не такі вже відпорні на ту високу, стрімку скелю.

Сонце піднялось, і почало нас смажити на шашлик. Будяки й жереп чіплялися за наші ноги, спрага почала дошкуляти. Ми сіли на якусь придорожню розколину й боялись поглянути вниз, де Чорне Море піною облизувало стрімкий берег. Пообідали тим, що принесли в рюкзаках, і почали розглядатися, де там виблискують якісь самоцвіти. На жаль, вони від нас поховались.

– Мабуть, їх тут уже повизбирували... Видно, що всі скарби таки в глибині гори... завважив розчарований Михась.

– Але ж ми щойно дістались до половини Карадага! Не складаймо так швидко зброї! – потішав нас завжди позитивний Лесь.

Отож ми знову почали здобувати гору, то підтримуючи один одного, то ковзаючись, то шукаючи рівноваги за допомогою якогось куща, чи цупкого бадилля. Так пітніли ми аж до вечора, і ніде не взріли хоча б одного камінчика, схожого на аметист, чи хоча б на блаґенький агат.

Засоромлені, хоч надихані свіжим вітром, чудовою природою й широким видом на море, суходіл і далекий, мов з’ява, Чатирдаг, ми зійшли вниз на берег.

Там сидів хлопчина, і визбирував щось ковшем до свого відерця.

– Що ти вже назбирав? – спитав я його.

– Ось гляньте: гарні різнобарвні камінчики, – сказав хлопчик.

Ми пішли глипнути. Там були сирівці туркусів, берилів, агатів... Чого нам не вдалося знайти за цілий день настирливого шукання, дитина знайшла, граючись над морем...

– Це нам добра наука на життя, – сказав я, коли ми пили каву в одній кав’ярні під великим портретом Анни Ахматової.

– Але все ж таки здалося б кілька самоцвітів для тої молоді татарки з карамана, де ми обідали, – сказав Юрко.

– Або для однієї поетеси, з якою ми вчора познайомились... – паленіючи докинув Михась.

МІСТО КАБАЛИ І ЧУДЕС

Сerpентинами треба
плисти річкам і потокам,
спинатися на стрімкий шпиль
шукачам орлиних гнізд,
а паломнику личить
пряма дорога
верхами й долинами.

Ось ми в місті Сфат, відомому зі своєї старовинної божниці та засекреченого навчання кабали й чарів.

– Тих наук можна навчитися, як кожної іншої. Треба тільки бути кмітливим учнем, – каже мій провідник. – Я вас поведу до нашого славного цадика, О, він вам, певно, сподобається!

Я чув про дивовижні спосібності мудрих факірів, що спонтанно виходили й поверталися до своїх тіл. Брав також участь у представленні одного мандрівного священика, який зором знечулював біль, і без пролиття хоча б однієї краплини крові, міг наскрізь проколоти рам'я, чи руку, і потім на тім місці не залишалось ніякого сліду.

Колись я був запрошений до багатого дому, де гостем перебував також один славний знахар, що називав себе втіленням якогось німецького лікаря. Сидячи при столі, він підняв виделку й мовив:

– А тепер погляньте, яка в мене сила!

Виделка із чистої сталі в його руці почала топитися, як віск. Залишився потім по ній сухий цурпалок. Нормально, щоб розтопити сталь, треба якогось фабричного горна з незвичайно високою температурою...

Я вірю в якусь ще не досліджену силу, якою володіють деякі люди. Вірю в пророчі сни, у передчуття... Нажаль, я сам ніколи нічого особливого не передчував, і не маю найменшої здібності зробити якесь диво. То значить... Може, і деколи мені здавалось, що в мені пробуджуються парості якоїсь остороги перед нещастям, як тоді у Фльоренції, чи в Кападокії... Але то міг бути також припадок.

Однак, ми багато приписуємо випадкам тоді, коли все на світі так упорядковане, мов у найскладнішій машині, де не можуть існувати винятки. Бо в такому випадку настав би суцільний хаос.

Отже, чудеса належать до будови всесвіту, навіть, коли вони рідкісні.

А все ж таки та подія зі знахарем подобала мені більш на якесь чортівське діло. Він міг бути втіленням якогось Мефіста, що вдягав на себе білий лікарський плащ, як тоді, коли підроблявся за Фавста й наповнив дурного студента різними своїми зловтішними порадами...

Вузькими, кам'янистими доріжками, між крамницями з типовим льокальним крамом і малими майстернями, де продавали мистецькі статуї й картини, ми піднялись до давньої

божниці, розмальованої голубою й білою барвами, яка давала привітне враження своїми внутрішніми бальконіками, казальницею й дерев'яними лавками. У ранковому світлі, вона зовсім не подобала на училище якихось таємничих сил. Бо й ті сили не мали назви бісівського, чи чортячого знання.

Нас привітав невисокий, усміхнений чоловічок.

– Мій приятель врешті привів вас сюди! – сказав з увічливим потиском руки. – Я здавна жду вас...

Я вельми здивувався: адже ми щойно приїхали до міста! Звідки він міг що-небудь про нас знати?

– О, не дивуйтесь, ми передаємо собі вісті. Розмовляємо подумки без телефону... Людина має надзвичайні можливості. Вона може ворохобити гори, наказувати силам природи...

– То – Христові слова...

– То правда. В нього був надзвичайний дар. Російський царат, а потім комунізм хотіли його наслідувати, але їм забракло таланту робити чудеса... Міг стати найпотужнішим владарем, а не вмерти на хресті... Шкода, що називав себе Сином Божим і намагався збудувати духовне царство, замість всесвітнього...

Я спитав, чого може навчити його школа.

– Коли в когось є талант, може нашою наукою лікувати смертельно хворих, або вбивати, подумки давати накази первням природи, людським умові й серцю, панувати над чужою совістю... Очевидно є тут невеличкі зобов'язання...

– Які саме? – спитав я.

– Про ці деталі пізніше поговоримо ...

– Вибачте, але я люблю прямолінійність.

– Бачите, тут якраз нема прямолінійності. Тут власне існує серпентинність, розумієте? Це – дорога вужа. Ми її практикуємо. Ви – здібні. Могли б прославитись майстерністю в будь якій ділянці, стати генієм.

Я подумав, яку катастрофу може вдіяти всемогутня кабала в руках неморальної людини. Діяти дива може багато хто, але в Ісуса Христа була інша велич, незалежна від Його чудес. Він ніколи нічого не діяв для видовиська, чи для власної слави, а виключно з любови й милосердя. Кожен Його жест заздалегідь заповідався пророками й був потверджений очевидцями. Навіть без усієї аври чудотворця, у Його науці й жертвності є найбільший доказ Його божества.

Я відмовився стати учнем мудрого цадика.

МІТ ОДНОГО ГЕНІЯ

Заберіть собі палату,
і корону, і тіяру.
Тільки друзів треба мати,
і настроєну гітару.

Він був одним із геніїв, якого мені пощастило пізнати у приватному житті. Його мешкання, у звичайному міщанському домі, було наповнене різними людьми, родиною й відвідувачами, галасуванням цілої купи дітей, чиймсь побренькуванням на піяніні, при тому також і постійно включеним радіо, що передавало новини й вуличну музику, а він, зовсім відсутній у всій тій довколишній галабурді, komponував свої прекрасні твори.

Замолоду, проживаючи в задрипаному, порошному передмісті Каскадура, не мав грошей навіть на бідолашну кімнату й спав у ванні. Заробляв дрібняки, граючи в одному кабаре на віолончелі, і був вдячний за запрошення хоча б на риж і чорну квасолю.

Коли став оспіваним, світової слави композитором, колись у Парижі його спитали, де він студіював музику.

– У консерваторії Каскадури, – відрік.

Преса на швидку руку подала ту інформацію, з якої щиро реготали всі бразилійці.

І справді: які студії мав доказувати геніяльний, природний музик, що диригував на державних святах перед Муніципальним Театром тисячами учнів, які на чотири голоси виконували його композиції, побудовані на народних бразилійських мотивах?

Його «Бахіяни» до сьогодні належать до моїх улюблених музичних творів.

Каскадура, то передмістя Ріо-де-Жанейро, але далеко від його світового німбу. Наповнене малими, обідраними домиками, крамничками з різним, дешевим, фабричним барахлом, малими барами, де збирається всяка голота, що гендлює наркотиками й займається всілякими нечистими справами, за якими по закамарках рознюхує поліція, – ось, що таке Каскадура!

В одному з таких барів, щотижня під неділю, сходилась шайка податкових грачів «бурако». То, сама собою, невинна гра, тільки, що ті кумпани, щоб марно не витратити дорогоцінний час, грали на гроші. Між бандою таких підозрілих типів існує своєрідна мораль: чесно платити за програму партію.

Ніхто не знав їхніх справжніх імен, бо вживали тільки таких, які надавала їм громада. До групи належали спритнорукі Каралюх, брикливий Б'ючка, малий Куріпка, що кудкудакав дрібним голоском, хитрий Майкуш, гарненький Кліпка, худий, мов тріска, Голодний Мрець і Маніньйо, що якось приліпився до їхнього кагату.

Грачі розпалювались:

– Мішай карти, Куріпка, але чесно, не ховай козира в рукав, а то я дам тобі такого ляпаса, що прилипнеш до стіни, мов налисник!

– Не чванись, Каралюху, бо я ще здатний висмикати твою кучму! У мене ще залишилось трохи мучини в крові!

– Що за кумиз у вас сьогодні? – спитав Голодний Мрець.– Починаєте грати з кіглями й кливаками! Один одному вже перед грою готовий перерізати їжницю, цур вам і пек!

– Граємо, чи не граємо? – нетерпеливився Маніньйо.

– Очевидно, що граємо! – згодилися всі.

Партія розгарячилась. Раз по другий на столі дзвеніли металеві «крузейри» тих, кому доля того дня не дописувала. Укінці програв Маніньйо і мусів покласти на стіл аж шістдесят крузейрів, але виявилось, що в нього було в кишені тільки тридцять два.

– Що то за історія, братчику? – спитав Майкуш. – Розбий свою кружку і віддавай повинність!

– Заплачу на другий тиждень із набавкою! – сказав Маніньйо.

– Е, ні, нема дурних! – мовив Голодний Мрець.– У нас треба мати готівку в кишені, бо про наступний тиждень тільки Бог відає.

– Вірте, що принесу нав'язку! – боронився, як міг, Маніньйо.

– Ну добре! На цей раз не будемо тебе контузити, але вважай, щоб така пригода ніколи більше тобі не трапилась, бо ми не завжди буваємо такі великодушні!

Маніньйо згодився, і всі розійшлися в мирі.

На жаль, скрутні пригоди в житті мають погану звичку повторятися. Так сталося і другим разом: Маніньйо програв, і не мав у кишені достатньої готівки.

– Чому ти приходиш сюди нам псувати забаву? Ти нам вадиш бути чесними грачами! Будь собі домосід і мамій та сси пипку, але не показуйся тут, не мішайся з гоноровим товариством!

– Я ж віддав вам останній раз, то й наступний віддам! – переконував Маніньйо, але Голодний Мрець не хотів слухати.

– Що було тамтого разу, уже минуло. Нам набридло слухати, що кожен кльовн з цирку може набаяти. Забирайся звідсіль, а то змолотимо тебе на лабуз.

– А що, якби я вас усіх запросив завтра до Муніципального Театру? – знічев'я дістав ідею Маніньйо.

Шайка друзів насторожилась.

– До Муніципального Театру? Я там ще ніколи не був... Кажуть, що він – наче королівська палата, весь у золотих прикрасах, штукатурах, з великими картинами на стелі і мурах...

– Сходи мають там бути вистелені червоними килимами, і канделябри мають мати понад тисячу свічок... А в повітрі ангели літають...

– Не переборщуй те про ангелів, Кліпко... Але чи не брешеш ти, Маніньйо? Пам'ятай, що брехунів ми на куль гаратаємо. І як нас поведеш до театру? Хіба ти Крез, щоб нам усім білети купити?

– Там при дверях стоїть мій приятель. Він нас пустить до середини без білетів.

– Ну, гляди... А що там дають завтра? Оперу?

– Ні, концерт.

– Шкода, що не оперу... – мовив Каралюх. – Але, як кажуть, дарованому коневі не дивляться в зуби... Хай буде концерт... А коли він починається?

– О сьомій вечора. Я ждатиму на вас біля головного входу.

У неділю все товариство повдягало чисті сорочки й навіть поприв'язувало собі краватки, частинно позичені від сусідів. Сіли до підземки, і скоро потім уже стояли на високих сходах при головному вході до театру. Там уже чекав на них Маніньйо.

– Впусти їх усіх до середини, Полідоро! – сказав до портера. – То – мої друзі.

– Всі місця вже випродані, маестро, – сказав Полідоро.

– Нічого, вони посідають собі на підлогу, як згасне світло.

Ціла кумпанія ввійшла до середини. Її огорнув чар незнаного світу: опинилися серед чоловіків у фраках і смокінгах, серед дам у довгих шовкових шатах і мережаних рукавичках, зі срібними торбинками в руках, обсіяні від голови до стіп блискучими прикрасами. Вже тільки те було варто так зблизька оглядати! А ще ті оксамитні фотелі, панікадила, гоблени, куртини ...

Пролунав перший, потім другий і третій дзвінок. Світло на залі згасло, залишилась тільки освітлена сцена з колосальним хором і повною оркестрою. На сцену ввійшов Вілла-Лобос із кошлатими бровами й темними, палаючими очима.

Почалася симфонія «Відкриття Бразилії»:

Зашумів океан, збудився праліс із усіма своїми голосами птахів і звірів, загуділи річки, засміялося сонце... З'явилися індіанські боги: владар світу Тупан, вогненоокий Ін'янг'а, зелено-волоса Уяра, Єманжа в перловій короні, – усі задивлені в далечінь.

Причалюють кораблі конкістадорів, ставлять вівар на березі, і монахи починають правити першу Службу Божу з подякою за щасливу морську подорож... Давні боги приходять поклонитись новому, єдиному, що приплив до них із невідомих берегів.

Починається «Процесія Святого Хреста»; ченці садять його на пагорбі, як символ хрещення нового континенту. До грегоріянських співів ченців контрапунктом уливаються веселі, танцювальні ритми індіан... Симфонія закінчується величавим хоралом: Ave, verum Corpus Christi.*

То було для всіх божественне переживання. Публіка зірвалася на ноги й не хотіла відпустити композитора зі сцени. Тільки по довгих оплесках і вигуках ошалілої аудиторії, коли згасло світло, люд почав розходитись.

Вже на вулиці, по довгій мовчанці, бовкнув Голодний Мрець:

– Я так і думав...

– А знаєте, – додав Куріпка. – Наш Маніньйо, справді, має талант!

Правдоподібно, то тільки один із мітів про славного композитора. Одне в ньому, напевно, історична правда: він не мав ні багатства, ні пихи, тільки людяність і свою музику.

-- -- -- --

* Вітай, дійсне Боже Тіло! (лат.)

ЦВІТ НАЗАРЕТА

Нема на світі більших див
від чару молодого цвіту,
що несвідомий аромату
і благодатної краси
росте в небесному промінні.
Клонімся, грішні, перед ним.

Ми приїхали до Галилеї, до міста Назарет. На окружних горах – гарні вілли, які замешкують діти Ізраїлю; внизу – бідні житла арабів, гамір базарів, викликування продавців, метушня покупців різних пам'яток святого мурашника.

Іду до великого собору.

Тут, за переказом, мала стояти колись хатина тієї дівчини, якій з'явився Божий архангел, і його шати, за словами одного поета, переливались через малий простір її кімнати. Вона перелякалась великого гостя, але він передав їй благовість, що, огорнена Святим Духом, народить людству Спасителя.

До мене підійшли три актори: Ангел, Чорт і Магдалина, щоб поставити тільки мені драматичне дійство. Я охоче згодився.

АНГЕЛ: *Missus est Gabriel in Nazareth ad unam Virginem... et nomen Virginis Maria... **

ЧОРТ: Ізраїльтяни були мітотворчим народом, як і старовинні греки. В них повно різних ангелів, пророків, чудес...

АНГЕЛ: Ти сам був колись ангелом, правда?

ЧОРТ: Уже не пригадую. То мусіло бути дуже давно... Але цей міт про Благовіщення юдеї вигадали, щоб оправдати велич Христа.

МАГДАЛИНА: Вони ж не вірять у Його божественність.

ЧОРТ: То правда, але християни вірять. Між юдеями було багато християн.

АНГЕЛ: І як вони могли вірити в щось, що самі вигадали?

ЧОРТ: Їхні священники то вигадали для простого народу, щоб цупко тримати його в руках. Такі стратегії – відомі. Усі ті їхні пророки, евангелисти були спритними акторами.

МАГДАЛИНА: І йшли на мученицьку смерть, щоб переконати народ у свої вигадки?

ЧОРТ: Не баламуть мене. Візьмімо за приклад саму постать Марії. То була проста дівчина, може, без принади, якій захотілось стати славною, вибранкою Всевишнього... Фройд це пояснює... І вигадала собі благовіщення...

АНГЕЛ: Не її словами поданий переказ. Сама вона нічого не розказувала.

ЧОРТ: Хтось за неї вигадав. Ішлося про те, щоб показати ту простеньку Марію як когось із високого стану.

МАГДАЛИНА: Вона була заручена з чоловіком високого, Давидового роду!

ЧОРТ: Так, але, може, мусіла якось перед своїм нареченим оправдати свою вагітність...

АНГЕЛ: Марія спитала архангела, як може народити, не знаючи мужа...

ЧОРТ: Це – розповідь, не ява.

АНГЕЛ: Якби то була тільки розповідь, її муж не прийняв би її. Він сам вагався, але в сні йому об'явилась істина.

ЧОРТ: Всяке може приснитися. Сон – також не дійсність. Пророчі сні є вигадками. На мою думку, Йосиф був доброю людиною й не хотів, щоб молоду Марію закаменували, як перелюбницю.

АНГЕЛ: Ти – дух темряви, не віриш у святість.

ЧОРТ: Де ж ти хочеш знайти ще на світі незайманих дівчат? Всі вони обізнані в любощах, навіть, як ідуть до шлюбу в білому платті, серпанку й віночку, що є тільки своєрідною виставою. Правда, Магдалино?

МАГДАЛИНА: Я знаю свій гріх, але знаю також, що десь росте цвіт Назарета.

ЧОРТ: Хіба віриш у казки. Ні сьогодні, ні в давніх часах не було такого цвіту, а якщо десь і був, то пояснює тодішній деспотичний, патріархальний лад.

МАГДАЛИНА: Я мала таку посестру, що стратила себе, бо її знеславили, як виїхала за кордон на працю.

АНГЕЛ: Вона тепер у почті Діви Марії, серед її вибранок.

ЧОРТ: Я думав, що ти, Магдалино, будеш моєю співницею!

МАГДАЛИНА: Також і розбійник розп'ятий праворуч Христа, волів говорити правду, ніж оправдувати себе.

ЧОРТ: Бачу, що з вами нема розмови!

АНГЕЛ: Розвійся! Я беру Магдалину із собою.

Я помітив, що перед собором виросла нова лілея.

* (Архангела) Гавриїла післано в Назарет до Діви... Ім'я Діви було Марія. (лат.)

МЛИНОК МОЛИТОВ

Якщо ти мандрівник,
не забирай зі собою
зайвого тягару,
тільки пляшку з водою
й окраєць хліба.
Ховай у душі
довколишню красу
і щире слово супутника.

Рінь... Рінь... Безконечна рівнина. Гори – далеко на небосхилі. Туди мені треба дійти. До монастиря з дивовижними фресками, де проживають монахи в жовтих одежах. Там на мене чекає пісна вечеря й заслужений довгою мандрівкою нічліг.

Однак, чим далі йду, монастир віддаляється. Що мене гонить по світу за дивовижами, за пригодами? Цікавість, ота прикмета конкістадорів, мореплавців, що здобували континенти. Я також їх здобував, але без зазіхань якогось присвоєння. Без використання. Без бажання збагатитися матеріальним добром. Мені вистачало бачити, загорнути в душу їхню красу, пережити її. Я багатів досвідом, життям. Я – вічний паломник.

Ось біля мене йде прочанин із млинком молитов. Він зовсім у містичному трансі, однак усміхається, чи то до мене, чи до свого Будди, чи до світу? Іде й безнастанно крутить свій млинок.

Втомлений, сідаю на камінь. Він помічає й підходить.

– Хочеш води? – питає. – В мене є ще півпляшки.

– Забракне тобі, – кажу, – дорога ще довга.

– Нічого, – мовить. – Якщо мені призначене дістатись до монастиря, я дійду.

П'ю кілька ковтків і віддаю пляшку.

– Я вдячний тобі. Ти зробив добре діло. Які молитви ти молишся?

– Не знаю. Вони записані на довгих звоях шовкового паперу, що скручені в млинці.

– І що там написано?

– Як мені знати? Я не вмію читати.

– То як ти можеш молитися, не знаюши молитов?

– Я дістав цей млинок від одного святого монаха, і він навчив мене його крутити. Тоді молитви вилітають із млинка прямо до Будди.

– Але ти не знаєш, що хочеш Будді сказати... Ти просиш його про щось?

– Ні, я нічого не прошу. Будда знає, що мені треба. Він відчитає ті молитви. Я просто молюся, це все.

– Тепер ти йдеш на прощу до монастиря?

– Так. Там так гарно! Якщо дійдеш, побачиш. Здається, рай.

– Що там таке гарне? Скелі, дерева, малюнки, скульптури?

– Так, але ті речі всюди можна зустріти. А там – рай.

– Що хочеш тим сказати? Що таке рай?

– Усе там святе: і скелі, і дерева, і скульптури, і малюнки, і люди, і тварини...

Наше життя – це ринь... ринь... ринь... Ми намагаємося щось здобути, в нас є якась ціль. А вимріяна мета віддаляється від нас десь аж на небокрай. Чим ревніше бажаємо, тим дальша видається дорога. Подорожній прочанин нічого не просить.

– Чи ти щось дістаєш від Будди за свою молитву?

– Молитва – не позичка і не обмін. То – дар. Ти молився, коли подякував мені за два ковтки води. А я дякую за своє довге життя, за цю дорогу, за ринь під ногами, за це сонце, що пече, за спрагу, за втому, за цю прощу до монастиря...

Я зрозумів тоді, що я – паломник до краси, а він – до світла. Десь на обрії ті дві дороги єднуються.

СЛІДАМИ ГРИГОРЯ САВИЧА

Не для того нам дано взірець
мудреця з вузликом на кийку.
щоб бовваніти ідолом.

Кадилом підкурюють різних божків.
Якщо ти великий, зійди із престолу
і сядь поруч замітача вулиці.

Тобі не впаде з голови авреоля,
а він – схаменеться,
і, може, відкриє в собі людину.

Мій друг сидів задуманий, але я знав, що не довго буде мовчати й дожидав нового словесного вибуху. Він суворо глянув на мене й врешті мовив:

– Що ти зробив зі своїм замком? І де поділись твої оспівані набутки: бібліотека, колекції мушель і мінералів, твоя славна скрипка Ніколя Амати?

– Я їх позбувся.

– Як то: позбувся?

– Прямо так, як кажу. Як позбувається чогось, що починає тяжіти на тобі.

– Поволі, поволі... Говори все за порядком. Що ти зробив зі своїм замком? Ти ж не маркітний мерга, ти – повнокровний громадянин світу!

– Подарував його, чи радше: віддав Італії, в особі одного талановитого учня.

– Чи ти зовсім стратив кебету? Адже той хитрун матиме тепер гульне життя!

– О ні! Усе в суді поладжене. Замок надалі має служити культурі для доповідей, концертів, мистецьких виставок, та бути прихистом мандрівних мистців і науковців.

– А всі твої особисті здобутки: твоя бібліотека...

– Все дісталось українським установам.

Володимир похитав головою.

– А що ти зробив зі своєю скрипкою? Ти ж добрий скрипаль!

– Я переконався, що з мене всього пересічний amator, а скрипка гідна талановитішого від мене.

– Ти, бачу, зовсім зійшов із глузду! І як думаєш далі жити? Сьогодні не часи Григорія Савича, щоб безсрібником по світу тинятися.

– Буду жити, як польові лілеї й небесні птахи...

Тепер мій друг виляв на мене довго тамовану повінь:

– З якого неба очікуєш сонце на свій сухий жбир? Ти ж високо підвівся на своїй професійній драбині, але, якщо вже так волієш, ...то можеш у мене задомашнитись. Тут маєш можливість проводити час як комтур, або як капцан, замість по всіх усюдах галайдою поневірятись. Ти не належиш до якоїсь секти, щоб тобою командувала, і тобі насувала стиль життя! Хіба смакує тобі пити погану бурду, чи воду з жолобниці, коли тут у мене маєш на столі пляшку калганівки, або принаймні повний кавник, і капчук тютюну... Ти ж не заджумляєш мою хату, не задумуєш баламутити моєї жінки! А тебе або якась краля на капкан піймає, або, напевно, скоро зловить гостець. Не гадай собі, що намагаюсь тебе на кантарі тримати, чи давати тобі дятинки... Як не хочеш біля кагли грітися, чи як огидло тобі вже надягати тогу й вішати золотий ланцюг на шию, можеш тут завгодно продовжувати забари, трудитися бортником, або каляріпу садити... Бо, врешті, яка дринда, чи яка кандиба знов тягне тебе у світи?

Я сердечно обняв Володимира.

– Знаю твою щедрість, друже. Не забувай, однак, що я, перш усього, – паломник.

СТАРІ ЦЕРКОВЦІ

... Бо ваш стінопис розмальований
у цьому серці,
ваші розп'яття закарбовані
в моїй душі
священним віном, що зійшло
з небесних далей,
і від колиски поселилося
в мені.

Врешті я здійснив свою давню мрію: відвідати цілу низанку старих, дерев'яних церков Закарпаття, Бойківщини й Поділля. Їздив від села до села, з побожністю оглядав залишки нашої давньої культури, з якою так безпощадно поводитися всяке чуже шумовиння, що довголітньо тут панує. Ті дорогі реліквії наповнили моє серце й душу якимсь глибоким, містичним багатством.

Травень одягнув мене
в кучеряві ліси,
оперезав повноводою Тисою,
закидав очі старими,
стрільчастими церквами,
де крізь заґратовані вікна
усміхалися добрі святці
з дерев'яних стін,
а гомін тисячолітніх дубів
котився перевалом.

То було священне переживання.

Наші предки ставили церкви серед старих дерев, переважно на горбах. Ті дерев'яні споруди з низькими стінами й низькими дахами, покритими ґонтами, правили за прибіжище від наїзду татар. З мережаних балькоників довкола стрільчастих веж, вони могли оглядати всю околицю, слідкувати за подіями. Всередині церков, жінки й діти молились до примітивних ікон про заступництво й опіку. Довколишні старезні дуби, певно, були ще почитані, як божественні істоти, ранішим, язичницьким посіллям. Одного з них поцілила блискавиця. Вигорів весь стовбур, залишаючи тільки зовнішню кору. І, попри все, дуб пережив. Мені виглядало то символічним для нашого народу.

Біля церков, такого самого суворого й одночасно інтимного стилю, стоять дзвіниці. Ті будови, що правили людям за фортеці, – такі вибагливі на красу форм і орнаментів! Святині Сокирниць, Крайникова, Данилова, Олександрівки й інших, то – чудеса чудес, про які нічого не знає світ.

Із Закарпаття я подався через перевал до Ворохти, де на пагорбі стоїть стара красуня з кривим хрестом. Вона була зачинена. Я обійшов її по зарошеному зіллі, доторкнувся її священних стін і забрав у душу зі собою.

На Бойківщині, у Дрогобичі, здавалось, чекали з тугою на мене дві церкви мого дитинства: Святого Юра й Чесного Хреста. Крізь тяжкі, оковами скріплені двері я ввійшов до їхнього нутра дістати благословення від їхніх вівтарів і іконостасів.

– Він повернувся! – сказав святий Юрій, і його кінь стрибнув з утіхи.

– Він повернувся! – відгомоном повторили святі з ікон.

Я доземно їм поклонився й мовив:

– Тепер уже ніколи вас не залишу, а в серці заберу із собою!

Я їздив далі: до Крехова, Волі Висоцької й Потелича...

В минулих роках доводилось мені оглядати велетенські колони в Карнаку, прекрасні вітражі собору в Шартрі, я пережив північне світло, гіндуські пагоди, піраміди ацтеків, камінні обсерваторії маїв, скелі, джунглі й водоспади, але ніщо не зворушило мене так глибоко, як ті дерев'яні старі церковці нашої давньої, селянської культури, серед гір із рясністю деревини й жовтоквітних піль ріпака, при срібних річках і ставках, серед сонцем обсіяних селищ, які пережили найстрашніші події двох Світових воєн і різного післявоєнного безправ'я. Вони доказують корінну життєздатність нашого сакрального-творчого духу.

В Крехові, до стелі високий іконостас узолотив мене. Я відчувавсь посвячений, здавалось, привітаний дзвонами з побічної дзвіниці. У Волі Висоцькій, наче до Христових ран, дотикався ікон Руткевича, а потім, біля Рави Руської, над чарівним ставком, біля скіснотравої дзвіниці, об'явилась мені подвійна церква Потелича.

Опинився серед настінних розписів з життя і смерті Спасителя й Діви Марії, наївних ангелів, святих облич, де хори прикрашені розмальованими вазами. То були речі, які простолінійно звертались до мене, наче голос далеких предків, які через століття передають вість. Тут близько я народився, все тут довкола відноситься до мого ества, до моїх почувань і вподобань.

Я відчув себе, як ніколи, частиною цієї землі, її злиденної, але одночасно і такої геройської долі, з її верхами й упадами, її мистецьким витонченням і потребою краси, за якою я шукав по всьому світу. Тут я її знайшов у своїй найскромнішій, але й найчистішій формі, яка найбільше відповідає моїй суті.

Простягаю руки до намальованого розп'яття й молюсь:

– Дай мені до кінця донести заповіт, що говорить до мене з усіх кутів цієї Твоєї садиби. Дозволь мені в душі поставити для Тебе таку, хоч невеличку, церкву, щоб казала:

– Я люблю Тебе, мій Господи, моя країно, мій народе, цілим серцем своїм, всіма мислями й чинами во віки вічні. Амінь.

* * *

Ангел з карнизу Потелицької церкви прилетів , як нічний метелик, і сів на шибу, пронизану останнім промінням західного сонця.

– Ти готовий?

– Так, але хотів би ще дещо закінчити. Куди підемо?

– Підемо на зустріч тим, хто останнього свого дня рятував життя і садив дерева.

З М І С Т

ПАЛОМНИК	2
БЕЗІМЕННА ІКОНА	4
ВЕНЕЦЬКИЙ КАРНАВАЛ	6
ЛІЄТА	8
САД НАД ТИХИМ ОКЕАНОМ	11
МАЛЮНКИ НА ВИДМАХ	14
ПІВНІЧНЕ СВІТЛО	17
ЙОРДАНСЬКИЙ ЗАМОК	19
МІНАРЕТ НАД БАЗАРОМ	22
ПРОВАНСАЛЬСЬКА КАЗКА	24
ХРЕСНА ДОРОГА	26
ОБСЕРВАТОРІЯ МЕТЕОРИ	28
ІНДІЯНКА НАД ВОДОСПАДОМ	30
КІТ КОРОЛЕВИ ГАЧЕПСУТ	32
САМУРАЙ І МАНДАРИН	35
ДВІ ЛЯМПАДКИ	37
ТАНЦЮРИСТКА БОГА ІНДРИ	39
БОЖИЙ ПЕРСТ	41
НИТКА АРІЯДНИ	44
КОЛЯДНИКИ ВОВКІВ	46
СОНЦЕ З КУКУРУДЗЯНИМИ ЗУБАМИ	48
ПОШУК САМОЦВІТІВ	50
МІСТО КАБАЛИ І ЧУДЕС	52
МІТ ОДНОГО ГЕНІЯ	54
ЦВІТ НАЗАРЕТА	58
МЛИНОК МОЛИТОВ	60
СЛІДАМИ ГРИГОРІЯ САВИЧА	62
СТАРІ ЦЕРКОВЦІ	64

ПАЛОМНИК

У пошуках краси й істини по світу, паломник, разом із своїми супутниками, переживає різні стадії душі: розчарування, долю, несподіване щастя, гріх, покуту, роздоріжжя різних ідей... Це – дорога через вершини й яруги життя до миру.